

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

საფინანსო, საბანკო და სადაზღვევო საქმის დეპარტამენტი

ლაშა მანველიძე

**რეგიონული პოტენციალის დივერსიფიკაციის და ეკონომიკური
უსაფრთხოების მექანიზმის დომინირებადი სტრატეგიები**

**ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის**

ავტორეფერატი

ბათუმი, 2022

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საფინანსო, საბანკო და სადაზღვევო საქმის დარგობრივ დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **ვლადიმერ ღლონტი,**
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი

უცხოელი შემფასებელი: **ლარისა ბელინსკაია**
ვილნიუსის უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის
ადმინისტრირების ფაკულტეტის პროფესორი,
სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი

შემფასებლები: **ნათელა წიკლაშვილი**
ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი

თეიმურაზ შენგელია
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ბადრი გერბაია
ეკონომიკის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

დისერტაციის საჯარო განხილვა შედგება 2022 წლის 11 მარტს, 12 საათზე, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს მიერ შექმნილ სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე. მისამართი: ქ. ბათუმი, ნინოშვილის ქ. №35. აუდ. №430.

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკაში

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: ლეილა ცეცხლაძე,
ბიზნესის მართვის დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი

შესავალი

თემის აქტუალურობა

ეკონომიკის რეფორმირების პროცესი და მისი აუცილებლობა დღეს, ყველაზე აქტიურად ვლინდება რეგიონულ დონეზე. ეს, პირველ რიგში, განპირობებულია რეგიონების, როგორც ეკონომიკური საქმიანობის სუბიექტში, საკანონმდებლო ბაზის და საბაზრო ეკონომიკის მექანიზმების სწრაფი ცვლილებით. სწორედ ასეთი მიდგომით იქმნება ოპტიმალური რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, რომლის ძირითადი არსია რეგიონის სპეციფიკის გათვალისწინება, კერძო სექტორის უპირატესობის მიღწევა პრიორიტეტულ დარგებში. დღეს რეგიონებში ადგილი აქვს ზოგიერთი ძველი პრობლემის დამძიმებას და გაჩნდა ახალი, რომელიც ძირითადად დაკავშირებულია მსხვილი კაპიტალის მონოპოლიასთან, რეგიონების დეპრესიასთან, უმუშევრობასთან, სიღარიბესთან, შრომით, ეკოლოგიურ მიგრაციასთან, იძულებითი დევნილების ზრდასთან და სხვა.

ეკონომიკურ და სოციალურ მეცნიერებთა ევოლუციის სხვადასხვა ეტაპზე „ტერიტორიის“ და „რეგიონის“ ეკონომიკურ-გეოგრაფიული და სოციალური არსი სხვადასხვაგვარად განისაზღვრებოდა. აქედან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ რეგიონი, როგორც ეკონომიკური სისტემა, ურთიერთდაკავშირებული ტერიტორიებისგან შემდგარი ინტეგრირებული სოციალური და ეკონომიკური სისტემის ის ნაწილია, სადაც თითოეული ახორციელებს თავის ფუნქციებს მაღალი ორგანიზაციული დონის სისტემაში. შესაბამისად, რეგიონული ეკონომიკა, როგორც ქვეყნის ეკონომიკის ნაწილი, მისი დამოუკიდებელი სეგმენტია, რომელიც ქმნის ურთიერთობებს ცენტრს და რეგიონს შორის საბოლოო პროდუქტის წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესში, არ არღვევს ეკონომიკური და პროფილური სისტემის ერთობლიობას, ეფექტიანს ხდის შეზღუდული რესურსების მართვის პროცესს.

თანამედროვე ეტაპზე, რეგიონის განვითარების მიზნები უნდა იყოს მკაფიოდ ჩამოყალიბებული, კონკრეტული, მიღწევადი, თანმიმდევრული, გაზომვადი, რათა შეეძლოს რეგიონში მაქსიმალურად გრძელვადიანი სარგებელის მიღება, და, არამხოლოდ, ე.წ. „მიმდინარე“ პრობლემების გადაჭრა. მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მექანიზმები უნდა ემყარებოდეს რეგიონის

მოსახლეობისათვის ცხოვრების ხარისხის სასურველი დონის დამახასიათებელ პრინციპებს, ეკონომიკური, პოლიტიკური, ინვესტიციებისა და ინოვაციური განვითარების რაოდენობრივ და თვისებრივ მახასიათებლებს. ეს კი, შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფო სწორად მოახდენს ეკონომიკურ დივერსიფიკაციას და რეგიონულ ჭრილში შეიმუშავებს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სწორ სტრატეგიას, მათ შორის

რეგიონების განვითარების პრაქტიკაში, საბაზრო პირობების კვალდაკვალ, დივერსიფიკაცია მისი ეკონომიკის განვითარებისა და ზრდის ერთ-ერთი ალტერნატივაა, ვინაიდან ეკონომიკური თვალსაზრისით, დივერსიფიკაცია რეგულირების მექანიზმების საპირწონეა. ის ხელს უწყობს დარგთაშორის პროცესების ფორმირებას, წარმოების ან მომსახურების რამდენიმე, ურთიერთდაკავშირებული ტექნოლოგიების ერთდროულად განვითარებას, ასორტიმენტის გაფართოებას და სხვა.

რეგიონული დივერსიფიკაციის თანმდევი რისკები, პროცესების ანალიზი და სტრატეგიული ცვლილებები უნდა ითვალისწინებდეს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მოთხოვნებს. მხედველობაში გვაქვს გარკვეული კრიტერიუმებისა და ინდიკატორების სისტემა, სადაც კრიტერიუმი იქნება პოზიცია, რომელიც უზრუნველყოფს მოსალოდნელი საფრთხეების ყოვლისმომცველ შეფასებას.. მაგალითად, რესურსული პოტენციალის შეფასება და მისი ეფექტიანი გამოყენება; კაპიტალის დონისა და შრომის დონის შესაბამისობის შეფასება; ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის შეფასება და სხვა.

ეკონომიკური უსაფრთხოების პრობლემები, ახალი გამოწვევებისა და საფრთხის შემცველი ეკონომიკური უსაფრთხოება რეგიონების მდგრადი განვითარება, მოითხოვს აქტიური პრევენციული ღონისძიებების შემუშავება-გატარებას. ამჟამად მიმდინარეობს ახალი კონცეპტუალური მიდგომების ძიება, სახელმწიფოს, შემადგენელი სუბიექტების, საწარმოთა და ორგანიზაციების ეკონომიკური ინტერესების დაცვის მეთოდებისა და მექანიზმების ფორმირების მიზნით, სახელმწიფო და სამეწარმეო საქმიანობის სფეროებისათვის, რაც უნდა აისახოს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ სტრატეგიაში.ამ თვალსაზრისით, რეგიონულ დონეზე ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის თეორიული საფუძვლების შესწავლა, ეკონომიკური საფრთხეების იდენტიფიცირების

მეთოდოლოგიის შემუშავება, მიმართულებების დასაბუთება და რეგიონული პოლიტიკის გატარება მნიშვნელოვანი და ამასთანავე, ეკონომიკური სისტემების მართვისა და რეგულირების მექანიზმიცაა.

მეცნიერულად დასაბუთებული რეგიონული პოლიტიკის საფუძველზე, საჭიროა, რეგიონების ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვის ორგანიზაციული და მენეჯერული მექანიზმის შექმნის პრობლემების შესწავლა. მართალია, დღეისათვის ჩამოყალიბდა სამეცნიერო სკოლები, თეორიული და მეთოდოლოგიური ცოდნა, რაც იძლევა სამეცნიერო კვლევების ჩატარების, მეთოდური და პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავების საშუალებას ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების გაუმჯობესებისათვის. თუმცა ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის რეგიონული ასპექტები, მაინც საკმარისად არ არის შესწავლილი. აქედან გამომდინარე, საკვლევი პრობლემა აქტუალურია რეგიონული დივერსიფიკაციის დამახასიათებელი თვისებების, თავისებურებების, მახასიათებლების განსაზღვრისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სტრატეგიის ძირითადი პოსტულატების განსაზღვრისათვის განვითარებადი ქვეყნების კონტექსტში.

კვლევის ობიექტია რეგიონული ეკონომიკური სისტემა, ხოლო კვლევის **საგანია** რეგიონული პოტენციალის დივერსიფიკაცია და ეკონომიკური უსაფრთხოება, როგორც ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საფუძველი.

კვლევის აქტუალურობიდან გამომდინარე, **კვლევის მიზანია** რეგიონული დივერსიფიკაციის დამახასიათებელი თვისებების, თავისებურებების, მახასიათებლების, მიდგომების განსაზღვრა, ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის არსებული სტრატეგიების შეფასება, მათი გაუმჯობესების მექანიზმების შემუშავება.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, **კვლევის ამოცანებია:**

- რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის, მისი დივერსიფიკაციის და ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომების შესწავლა;

- რეგიონის ცნების პრობლემურობის და მისი, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის, ფორმირების, ევოლუციის, სინერგიული და რესურსული ფაქტორების შესწავლა;

- რეგიონული პოტენციალის დივერსიფიკაციის სტრატეგიის მახასიათებლების, დივერსიფიკაციის შესაძლო მიმართულებების და დივერსიფიკაციის მექანიზმების მართვის თავისებურებების გამოვლენა და შესწავლა;

- რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოების ფაქტორების დადგენა და შესწავლა;

- აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მაგალითზე, რეგიონის ეკონომიკური პოტენციალის, ეკონომიკური დივერსიფიკაციის, უსაფრთხოების ტენდენციებისა და გამოწვევების შესწავლა;

- რეგიონული დივერსიფიკაციის და ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიული მექანიზმების გაუმჯობესების გზების შეთავაზება.

კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური ბაზა

რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოებისა და დივერსიფიკაციის საკითხებთან დაკავშირებულ სამეცნიერო პუბლიკაციებში კვლევის ობიექტი განიხილება, ქვეყნის ეკონომიკა მთლიანობაში. ასევე, მისი კონკრეტული რეგიონული კონტექსტი. სწორედ ამგვარმა განხილვამ განსაზღვრა რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოების და დივერსიფიკაციის თეორიების განვითარების ძირითადი მიმართულება მე-20 საუკუნეში. ამავე დროს, ჩამოყალიბდა ეკონომიკური დივერსიფიკაციის და უსაფრთხოების არაერთი განმარტება. ამ კუთხით მრავალი კვლევის თეორიული საფუძველია კლასიკური ეკონომიკური თეორია, მენეჯმენტის თეორია და ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის განვითარების თანამედროვე კონცეფციები.

კვლევაში ასევე, ყურადღებას ვამახვილებთ ინდივიდუალური თეორიების გამოყენებაზე: კერძოდ, ზოგადი მენეჯმენტის თეორია, მდგრადი განვითარების თეორია, რისკების მართვის თეორია, რეგიონული განვითარების თეორია, ეკონომიკური ცვლილებების ევოლუციური თეორია, მაკროეკონომიკური თეორია. აღნიშნული თეორიების განხილვისას გვხვდება შეუსაბამობა, თუმცა, ვფიქრობთ, გარკვეული კონსენსუსის გამოვლენა შესაძლებელია ეკონომიკური უსაფრთხოების კონტექსტში, მათ შორის, რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოების თეორიული საკითხების შესამუშავებლად.

სამეცნიერო კვლევის საინფორმაციო-დოკუმენტურ ბაზად აღებულია სახელმწიფოს ოფიციალური დოკუმენტები, რომლებიც განსაზღვრავენ არა მარტო

სახელმწიფო პოლიტიკას მოცემული მიმართულებით, არამედ წარმოადგენენ განხორციელებული ქმედებების შეფასების წყაროებსაც. მათ შორისაა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის რეგიონული განვითარების სტრატეგია , აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის 2016-2021 წლების სტრატეგიული განვითარების გეგმა, ქვეყნის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები 2019-2022 წლებისათვის (გადამუშავებული ვარიანტი) ,საქართველოს გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების კონცეფცია, საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა 2018-2021 წწ., საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია, რეგიონული განვითარების პროგრამის განხორციელების წლიური კონსოლიდირებული ანგარიში, 2015-2017 [77],საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამის 2019 წლის წლიური კონსოლიდირებული ანგარიში, საქართველოს შრომის ბაზრის ანალიზი 2019 და სხვა. მდგრადი განვითარებისთვის“ (ARCD), კვლევის ანგარიშები. ასევე, კვლევისათვის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს სამართლებრივ ნორმატიული დოკუმენტები, როგორცაა: საქართველოს კანონი ეროვნული უსაფრთხოების პოლიტიკის დაგეგმვის და კორდინაციის წესის შესახებ, რეგიონის განვითარების სტრატეგიის შემუშავების სახელმძღვანელოს დამტკიცების შესახებ , საქართველოს მთავრობის დადგენილება #400 საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიისა და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ღონისძიების შესახებ, საქართველოს კანონი ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატორების შესახებ და სხვა.

კვლევის მეთოდოლოგია. სადისერტაციო ნაშრომის მიზნებიდან და ამოცანებიდან გამომდინარე, გამოყენებულია კვლევის ტრიანგულაციური (შერეული) მიდგომა, რომელიც გულისხმობს სხვადასხვა მეთოდებისა და თეორიული მიდგომების კომბინაციურ გამოყენებას ერთი და იმავე პრობლემის შესასწავლად. მეთოდოლოგიური საფუძველი განპირობებულია რეგიონული პოლიტიკის, რეგიონული დივერსიფიკაციის, რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოების თავისებურებებისა და თანმდევი პროცესების ანალიზით. კერძოდ, კვლევისას გამოყენებული იქნა: ემპირიული, თვისობრივი და რაოდენობრივი კვლევის მეთოდების განსხვავებული ხერხები, მათ შორის: სისტემური, სტრუქტურულ-ფუნქციონალური, სტატისტიკური, დოკუმენტის ანალიზის და მონოგრაფიული კვლევის მეთოდები.

პრობლემის კვლევის მდგომარეობა თანამედროვე მეცნიერებაში

რეგიონული დივერსიფიკაციასა და ეკონომიკური უსაფრთხოების პრობლემის მნიშვნელობასა და თავისებურებებზე ყურადღებას ამახვილებენ ქართველი მეცნიერები: ლ. პაპავა, ე. ბარათაშვილი, ა. აბრალავა, ვ. ლლონტი, ნ. ჩიხლაძე, ბ. ალადაშვილი, რ. ასათიანი, ი. მესხია, რ. გველესიანი, ნ. ორჯონიკიძე, ზ. თეთრუაშვილი, ე. ხარაიშვილი, ნ. ჭითანავა, მ. ჯიბუტი, ც. თეთრაული, მ. კვარაცხელია, ზ. კუნდუხაშვილი, შ. ლომინაშვილი, ზ. ბემკენაძე, დ. ჭიჭინაძე და სხვები. თუმცა საკითხი, ხშირ შემთხვევაში, შესწავლილია ეკონომიკური პოლიტიკის ან რეგიონული პოლიტიკის ჩრდილში.

რეგიონული დივერსიფიკაციასა და ეკონომიკური უსაფრთხოების შესწავლის კუთხით საინტერესოა უცხოური სამეცნიერო ლიტერატურა. ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემის კვლევის მაკროეკონომიკური დონე შესწავლილია ისეთი მკვლევარების მიერ როგორებიცაა: Dawood M.; ANDRUSEAC G., Kahler M., Kirshner J., Grigoreva E., Garifova L., Mamychev Alexei Y., Sulimova E. A., Yakovenko N. V., Savvidi S. M., Molchan A. S., Dianova V. A., Nesadurai H.S. და ა.შ. დივერსიფიკაციის მიმართულებით კი შეიძლება დავასახელოთ უცხოელი ავტორები: Acemoglu, D., Zilibotti F., Akpadock, F., Boschma R., Capone G., Conroy M. E., Deller, S. C., Chicoine, D. L., Dissart, J. C., Esanov, A., Gelb, A., Hesse, H., Hvidt, M., Ramcharan, R., Rodrik, D., Sonja H., Wagner, J. E. და სხვები. აღნიშნულ ნშრომებში მოცემულია ეკონომიკური დივერსიფიკაციის და უსაფრთხოების თეორულ-მეთოდოლოგიური გააზრება და პრაქტიკული აღწერა. თუმცა აქვე დავძენთ, რომ შესასწავლი პრობლემის კვლევაში, ჯერ კიდევ მნიშვნელოვანი თეორიულ-მეთოდოლოგიური ნაკლოვანებებია. კერძოდ, ეკონომიკური უსაფრთხოება ძირითადად განიხილება ეკონომიკური განვითარების მიმართულებით, ქვეყნის ანუ ეროვნული ინტერესების დაცვის ყველა ასპექტის გათვალისწინებით. მიგვაჩნია, ჯერ კიდევ, საკმარისად არ არის განხილული მდგრადი ეკონომიკური განვითარების საკითხები. მ.შ. ხელსაყრელი სამართლებრივი, ორგანიზაციული და ეკონომიკური პირობების უზრუნველყოფა სექტორების და ეკონომიკის დარგების ეფექტური ფუნქციონირებისთვის.

ამასთანავე, ეკონომიკური უსაფრთხოება ეროვნული უსაფრთხოების საფუძველს წარმოადგენს და დაკავშირებულია ყველა სახის უსაფრთხოებასთან. არაერთი მეცნიერის აზრით, ეკონომიკური უსაფრთხოება გაგებულია ეკონომიკურ,

გეოპოლიტიკურ, სამართლებრივ და სხვა პირობლემათა ისეთ კომპლექსად, რომელიც უზრუნველყოფს საზოგადოების სასიცოცხლო ინტერესების დაცვას, ეკონომიკის დაბალანსებულ მდგომარეობას, დინამიურ სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას.

ასევე, გარკვევას მოითხოვს ეკონომიკური უსაფრთხოების შემადგენელი კომპონენტების შინაარსი, რეგიონულ დონეზე. ჩვენი აზრით, ეკონომიკური უსაფრთხოების კომპონენტებია-ფინანსური, ენერგეტიკული, ინსტიტუციური, ინფორმაციული და სურსათის უვნებლობა. ჩვენ, ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, განვიხილავთ შემდეგი კომპონენტების გათვალისწინებით: ინვესტიცია, წარმოება, სამეცნიერო და ტექნიკური, საგარეო ეკონომიკური, ფინანსური, სოციალური, დემოგრაფიული, ბაზრის მდგრადობა, სურსათის უვნებლობა. ამავე დროს, გასათვალისწინებელია უსაფრთხოების დაცვა სამართლისა და წესრიგის სფეროში, ისევე, როგორც ინფორმაციისა და გარემოსდაცვითი უსაფრთხოება, რომლის მდგომარეობა დიდწილად განსაზღვრავს ეკონომიკური სისტემების მდგრად განვითარებას. დივერსიფიკაციის შესახებ ნაშრომებში, აშკარად ჩანს, რომ ის უფრო განიხილება როგორც ტექნიკური პროცესი, ნაკლებად ეხებიან მისი ეკონომიკური უსაფრთხოების კონტექსტს.

წარმოდგენილი კვლევა სიახლეა დივერსიფიკაციასა და ეკონომიკური უსაფრთხოების რეგიონული დონის შესწავლისათვის საქართველოში, მით უფრო რომ პრობლემა შესწავლილია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის დივერსიფიკაციის და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სისტემურ კონტექსტში.

კვლევის შედეგები

კვლევა მიეკუთვნება ფუნდამენტური კვლევის კატეგორიას, რომლის შედეგად დადგინდა საკვლევი პრობლემის შესწავლის მეცნიერული დონე, რამაც შესაძლებელი გახადა საკვლევი პრობლემატიკის არქიტექტონიკის შედგენა. ამავე დროს, გამოვლენილი და ნაჩვენებია რეგიონალური დივერსიფიკაციის თავისებურებები, მახასიათებლები, თვისებები და ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სტრატეგიის ძირითადი პოსტულატები, გაუმჯობესების გზები და მექანიზმები.

კვლევას დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც მეცნიერულ-შემეცნებითი, ისე გამოყენებითი კუთხით. თემის იდეები, განზოგადებები, დასკვნები ხელს შეუწყობს სახელმწიფოს კიდევ უფრო მეტ აქტიურობას, ამ კუთხით საქმიანობის

გასაძლიერებლად. კვლევის შედეგები კი, რეგიონულ ხელისუფლებას უნდა დაეხმაროს სწორი გადაწყვეტილებების მიღებაში.

კვლევის შედეგები შესაძლებელია გამოიყენოს საჯარო, კერძო სექტორმა, საქართველოსა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობამ, ეს შეიძლება იყოს საქართველოს პრემიერ-მინისტრის სახელმწიფო რწმუნებულის ადმინისტრაცია და მისი სტრუქტურები. ასევე, უმაღლესი სასწავლებლები და სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები, ბიზნესსუბიექტები.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ საკვლევი პრობლემა პირველად იქნა შესწავლილი რეგიონულ ჭრილში. შევეცადეთ კონკრეტული მასალებით წარმოვადგინა ამ იმართულებით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკის საერთო სურათი, სამეცნიერო სფეროში შემოგვეტანა ახალი მასალები და ხედვები, რეგიონული დივერსიფიკაციის განსაზღვრება და ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სტრატეგიული მიმართულებები, შესაბამისი მექანიზმების განვითარების შესაძლებლობები და თავისებურებები.

ძირითადი სამეცნიერო სიახლეები

შესწავლილია რეგიონის, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის, მისი პოტენციალის დივერსიფიკაციის და ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომები;

განსაზღვრულია რეგიონის ცნების პრობლემური არსი და აღწერილია სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ფორმირების ევოლუციის აღწერა;

შესწავლილია სინერგიული და რესურსული ფაქტორების როლი რეგიონის განვითარებაში;

გამოვლენილია რეგიონული პოტენციალის დივერსიფიკაციის სტრატეგიის მახასიათებლები;

აღწერილია დივერსიფიკაციის შესაძლო მიმართულებები და გამოვლენილია რეგიონული პოტენციალის დივერსიფიკაციის მექანიზმების თავისებურებები;

დადგენილია რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოების ფაქტორები და თავისებურებები;

ნაჩვენებია ეკონომიკური უსაფრთხოების ტენდენციები და გამოწვევები აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკის მაგალითზე ;

ნაჩვენებია აჭარის რეგიონის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალი და ეკონომიკური დივერსიფიკაციის სტრუქტურა;

ჩამოყალიბებულია ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიის ძირითადი პოსტულატები;

შემუშავებულია პრაქტიკული რეკომენდაციები რეგიონალური დივერსიფიკაციის და ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრველყოფის პოლიტიკის განხორციელების გზების შესახებ.

საკვალიფიკაციო ნაშრომი აპრობირებულია ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საფინანსო, საბანკო და სადაზღვევო საქმის დარგობრივი დეპარტამენტის გაფართოებულ სხდომაზე 2021 წლის 26 ივლისს.

ნაშრომის სტრუქტურა. ნაშრომი შედგება შესავლის, ათ პარაგრაფად დაყოფილი სამი თავისა და დასკვნითი ნაწილისაგან. თანდართულია გამოყენებული ლიტერატურის სია.

კვლევის მიზნისა და ამოცანების, მიღებული შედეგების, არგუმენტირებული დასკვნებისა და რეკომენდაციების შემუშავებისათვის ნაშრომი ჩამოვყალიბეთ შემდეგი სტრუქტურით:

საკვლევი ნაშრომის შინაარსი

შესავლი

თავი I, რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის კონცეპტუალური

საფუძვლები

1.1. რეგიონის ცნების პრობლემურობა და მისი, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის კვლევის ევოლუცია

1.2. სინერგიული ფაქტორები რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში

1.3. რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პოტენციალი და რესურსული ფაქტორები

1.3.1 აჭარის რეგიონის განვითარების პოტენციალის სტატისტიკური ანალიზი და შეფასება

თავი II, დივერსიფიკაცია, როგორც ეკონომიკური სტაბილურობისა და ზრდის მექანიზმი

2.1. დივერსიფიკაციის კონცეპტუალური გააზრება

2.2. რეგიონული ეკონომიკის დივერსიფიკაცია და შეფასების ინდექსი

2.3. დივერსიფიკაციის ფინანსური მართვის სტრატეგია არასტაბილური ეკონომიკის პირობებში

2.4. დივერსიფიკაცია თანამედროვე საწარმოს მართვის მექანიზმებში

**2.5. დივერსიფიკაციის შესაძლო მიმართულებები
თავი III, ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის რეგიონული
მახასიათებლები და სტრატეგია**

3.1. ეკონომიკური უსაფრთხოების თეორიული გააზრება

3.2. რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოება, როგორც სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების ფაქტორი

3.3. ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის რეგიონული სტრატეგიის პრინციპები და მექანიზმები (რეკომენდაციების სახით)

3.3.1 რეგიონის ეკონომიკური უსაფრთხოების ფაქტორები და მართვის სრულყოფის ზოგიერთი საკითხი

3.3.2 ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის რეგიონული სტრატეგია

3.3.3 რეგიონული ეკონომიკური უზრუნველყოფის მართვის სრულყოფის ზოგიერთი საკითხი

3.4 გლობალური პანდემია და ეკონომიკური უსაფრთხოება

**დასკვნები და წინადადებები
გამოყენებული ლიტერატურა**

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

ნაშრომის პირველ თავში - „რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის კონცეპტუალური მიდგომები“- წარმოდგენილია სხვადასხვა სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული განმარტებები რეგიონის არსის, თვისებებისა და თავისებურებების შესახებ. აღნიშნულია, რომ ტერმინის „რეგიონი“ ქვეშ მოიაზრება როგორც გეოგრაფიული და გეოპოლიტიკური, ასევე, ეკონომიკური ტერიტორიული ერთეული. ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა მოსაზრებების საფუძველზე გაკეთებულია დასკვნა, რომ რეგიონი არის ქვეყნის ტერიტორიის ნაწილი თავისი ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალით, რომლის განვითარების საფუძველია ბუნებრივი რესურსების კომპლექსი მაღალი მატერიალური და ტექნიკური ბაზით, აგრეთვე, განვითარებული სოციალური და სამრეწველო ინფრასტრუქტურა. აქვე განხილულია რეგიონული ეკონომიკის სხვადასხვა დონეები. კერძოდ:

„მეგა დონე - გლობალური, მსოფლიო ეკონომიკური ურთიერთობების ეკონომიკა;

- მაკრო დონე - ეროვნული ეკონომიკა (ნებისმიერი ქვეყნის, სახელმწიფოს ეკონომიკა;

- მეზო-დონე - რეგიონული ეკონომიკა. ზოგიერთი მეცნიერი აქ განიხილავს რეგიონულ კორპორაციულ ეკონომიკას.

- მიკრო დონე - მუნიციპალიტეტებისა და ორგანიზაციების ეკონომიკა (საწარმოები, ფირმები, კომპანიები, ინსტიტუციები);

- მინი დონე - ორგანიზაციების სტრუქტურული ერთეულების ეკონომიკა;

- ნანომასშტაბი - ინდივიდების ეკონომიკა - პერსონალი, მესაკუთრეები, მენეჯერები, საკუთრების სხვადასხვა ფორმებისა და სხვადასხვა სტრუქტურის აქციონერები. ვფიქრობთ, ასეთი გრადაცია, მათი კიდევ უფრო მეტი გავრცელება ქვესისტემებში, შესაბამისობაში მოიყვანს ეკონომიკური საქმიანობის შინაარსს მის ბუნებასთან.

ნაშრომში გაანალიზებულია რეგიონის ის ძირითადი ოთხი პარადიგმა, რომლებმაც სამეცნიერო ლიტერატურაში მოიპოვა აღიარება. კერძოდ: რეგიონი, როგორც კვაზი სახელმწიფო; რეგიონი როგორც კვაზი-კორპორაცია; რეგიონი, როგორც ბაზრის ტერიტორია; რეგიონი როგორც საზოგადოება.

მიგვაჩნია, რომ ეროვნულ ეკონომიკაში რეგიონის როლის განსაზღვრის პრობლემის გადაჭრისას ვლინდება სისტემური მიდგომების არაერთი შესაძლებლობა, კერძოდ:

1) რეგიონი განხილულ იქნას, როგორც ერთიანი მთლიანის ქვესისტემა, რომლის როლშიც მოქმედებს სახელმწიფო. სახელმწიფო არის ერთიანი მთლიანობა, რომელსაც მისი შემადგენელი რეგიონები ქმნიან. თითოეულ რეგიონს თავისი წვლილი შეაქვს ეროვნულ ეკონომიკაში თავისი პრიორიტეტის შესაბამისად;

2) ჩამოყალიბდეს რეგიონის სტრუქტურა, შემადგენლობა, მისი საზღვრები.

3) გათვალისწინებულ იქნას ქვეყნის სისტემის ნაწილებს შორის არსებული ურთიერთობები და ურთიერთქმედებები, მათი გავლენა მისი საქმიანობის შედეგებზე. განისაზღვროს სამართლებრივი, ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური ურთიერთობები.

4) გათვალისწინებულ იქნას რეგიონის სისტემის გარე პირობები, განისაზღვროს გარემოზე ზემოქმედების ხარისხი, საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების მასშტაბები;

5) დადგინდეს ფაქტორები და კრიტერიუმები, რომელზედაც დამოკიდებულია სისტემის მოქმედება და მისი ეფექტიანობა.

ნაშრომში დეტალურადაა შესწავლილი საკითხი- **სინერგიული ფაქტორები რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში**. განხილულია ეკონომიკურ სისტემაში გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების ახალი სამეცნიერო პარადიგმების ფორმირების აუცილებლობა, სინერგიისა და თვითორგანიზების პოზიციების გათვალისწინებით, გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველსაყოფად. კერძოდ, სინერგიული განვითარების კონცეფციის თანახმად განსაზღვრული და შესწავლილია ზრდის, განვითარებისა და ევოლუციის კატეგორიები.

აღნიშნულია, რომ განვითარების პროცესი შეიძლება იყოს რეგრესული და პროგრესული, რაც რევილუციური ან ევოლუციური განვითარების აღმწერია. თვითორგანიზების თეორიაში, რევილუცია განიხილება, როგორც ნახტომისებრი, ფაზური გადასვლა. საკამათოა თვალსაზრისი სისტემის ევოლუციის შესახებ, რომელიც ხასიათდება ზრდით, პროგრესირებით ან რეგრესიით, და, ზოგადად, ის უბრალო რაოდენობრივ გარდაქმნებამდე მიდის. ევოლუციის პროცესი განვითარების

ფორმაა, რომელსაც ახასიათებს თვისობრივი გარდაქმნები და, სავარაუდოდ, რაოდენობრივი თანდათანობითი ტრანსფორმაციის პროცესი არ გამოიყენება ამ კონცეფციისთვის. ამრიგად, ჩვენი აზრით, ევოლუცია არის მაღალი ხარისხის პროგრესული ტრანსფორმაციის პროცესი, ხოლო რევოლუცია, პირიქით, მაღალი ხარისხის სწრაფი ტრანსფორმაციის პროცესია.

შედეგად, ჩვენ სინერჯის ცალკეული ცნების კორელაციის პრობლემის წინასე ვდგებით, როგორცაა „თვითორგანიზაცია“, „წონასწორობა“, „ორგანიზაცია“ , „განვითარება“, „ზრდა“.

აქვე განხილულია სინერჯული მიდგომის თავისებურებები ეკონომიკური მასშტაბების პრინციპებთან მიმართებაში. კერძოდ:

1. თვითორგანიზაციის პროცესები იჩენს თავს მხოლოდ რთულ ღია სისტემებში, რომლებშიც მუდმივად ცირკულირებს ფულის, რესურსების, ინფორმაციის და ა.შ. ნაკადები. გასათვალისწინებელია, რომ რთული სისტემის გახსნილობა იწვევს უამრავ არაწრფივ ეფექტს, რომლებიც საფუძვლიანად არ არის შესწავლილი თანამედროვე ეკონომიკურ თეორიაში .

2. ეკონომიკური პროცესების დისბალანსი. ზედმეტად სტაბილური ფორმები განაპირობებს სტატიკურობას, რადგან ისინი არ ექვემდებარება ევოლუციის შემდგომ პროცესს. თეორიულად, წონასწორობის მოდელი ძალიან ეფექტინი, მაგრამ პრაქტიკაში აღმოჩნდა, რომ ეს უბრალოდ შეუძლებელია, რამდენადაც კონკურენციის პირობებში მხოლოდ სტაბილურობაზე ორიენტირება განაპირობებს ეკონომიკური „თამაშები“ ერთგვარ „ამოვარდნას“.

3. ეკონომიკური ევოლუციის შეუქცევადობა. სრულყოფილი “არჩევანი” განსაზღვრავს ევოლუციურ განვითარებას და არ იძლევა შესაძლებლობას, სხვა, ალტერნატიული გზით ევოლუციური პროცესი შეუქცევადი გახადოს.

4. ეკონომიკური ტრანსფორმაციის არაწრფივობას განპირობებს ის, რომ ეკონომიკური სისტემის რეაქცია შიდა ან გარე გარემოს ტრანსფორმირებაზე არ არის პროპორციული მიმდინარე ცვლილებასთან. ეკონომიკური სისტემები შეიძლება ზემოქმედებდნენ რეგიონებზე, რომლის დროსაც მკვეთრად იცვლება ის ძირითადი კანონები, რომლებიც ამ სისტემის შემდგომ განვითარებას განეკუთვნება.

5. ეკონომიკური მიზნების ორაზროვნება. არაწრფივი გარემო ხასიათდება ერთდროული და მრავალჯერადი პროცესის განვითარების ვარიანტებით. სინერჯის

თვალსაზრისით, მომავალი სავარაუდო და ორაზროვანია, მაგრამ ამავე დროს მართვადი. სინერგეტიკის გარკვეული მეთოდების ფლობა ნიშნავს, რომ შევძლოთ ამ მიზნებისათვის საჭირო ძირითადი პარამეტრების პოვნა და ანალიზი.

სხვადასხვა მეცნიერული შეხედულებების გათვალისწინებით, ჩამოვაცალიბეთ რეგიონის, როგორც ეკონომიკური სისტემის ეფექტური მართვის სინერგეტიკული მიდგომის მთელი რიგი კონცეპტუალური დებულებები. მათ შორისაა:

1. რეგიონის ეკონომიკის განვითარების ძირითადი საკითხები განუყოფელია რეგიონის ორგანიზებასთან. რეგიონი არის საშუალო მასშტაბის თვითორგანიზებული ეკონომიკური სისტემა, რომელიც ენდოგენური და ეგზოგენური ფაქტორების ქვეშ იმყოფება.

2. კონტროლის პროცესი თითქმის ყოველთვის სისტემური ხასიათისაა და ერთ ქვესისტემაზე გავლენა ყოველთვის აიხსნება იმ გადაწყვეტილებებში, რომლებიც მიიღება სხვა ქვესისტემებში.

3. მენეჯმენტზე ორიენტირებული სამეცნიერო მიდგომა გამოიყენება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მართული სისტემა დაბალანსებულია გარე და შიდა ფაქტორებთან მიმართებაში. თუ სისტემა აშკარად არათანაბარია, მაშინ ამოქმედდება არაწრფივი ხასიათის კანონები- სისტემის რეაგირება ყოველთვის არ არის პროპორციული მასზე მოქმედ ძალაზე.

4. არაპროგნოზირებად ვითარებაში მენეჯმენტი რთული ამოცანაა, რომლის გადაწყვეტა მოითხოვს ახალი ალტერნატივების ძებნას. მენეჯმენტის ეს ალტერნატივები უნდა ემყარებოდეს სოციალური ძალების გააქტიურებასა და იმ ფასეულობებს, რომლებიც საზოგადოების განვითარებას უზრუნველყოფს.

ამრიგად, ეკონომიკური სისტემებისადმი სინერგიული მიდგომის კონცეპტუალური საფუძვლების გათვალისწინებით, აუცილებელია არაერთი ცვლილების შეტანა:

- შემდგომი გამოკვლევა შეუძლებელია მხოლოდ სისტემის ან სინერგიული ანალიზის თვალსაზრისით. აუცილებელია ეგრეთ წოდებული სისტემურ-სინერგიული მიდგომის გამოყენება, შესაძლო ყველა დადებითი ასპექტების გათვალისწინებით;

- შემოთავაზებული სისტემურ-სინერგიული მიდგომა საშუალებას მოგვცემს უფრო დეტალურად და ეფექტიანად გავანალიზოთ რეგიონი, მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი სტრუქტურული კომპონენტების იდენტიფიკაციით;

- რეგიონი სისტემურ-სტრუქტურული მიდგომით წარმოადგენს შუალედური სისტემის მასშტაბის ღია ეკონომიკურ ეკონომიკურ სისტემას.

- რეგიონი, არსებული ეკონომიკური სისტემის მიმართ იმყოფება მობილური წონასწორობის მდგომარეობაში, სადაც სისტემის პარამეტრების ცვლილება განსაზღვრავს მათ შემდგომ მოდიფიკაციას იმავე მიმართულებით და შეიძლება გაიზარდოს დროის ინტერვალით.

- რეგიონის თითოეულ ქვესისტემას გააჩნია გარკვეული ტიპის რესურსი, რაც განსაზღვრავს ამ კომპონენტის განვითარების პოტენციალს.

ნაშრომში ამავე საკითხის ფარგლებში დეტალურადაა განხილული რესურსული პოტენცილის ძირითადი მიმართულებები, რომლებიც გავლენას ახდენს რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებაზე. კერძოდ:

- ტექნიკური და ტექნოლოგიური რესურსები- ატჯურვილობის მახასიათებლები, ძირითადი და დამხმარე მასალები, ტექნოლოგიები და ა.შ;

- ადამიანური და ორგანიზაციული რესურსები, რომლებიც მოიცავს კვალიფიციურ პერსონალს, აგრეთვე, მენეჯმენტის სისტემის ადაპტირებას გარე და შიდა ფაქტორებთან;

- სივრცითი რესურსები - რეგიონის ტერიტორია, ინფრასტრუქტურა და ა.შ.

- ინოვაციური და ინფორმაციული რესურსები;

- ფინანსური რესურსები;

- ეკოლოგიური რესურსები (მიწა, ბუნებრივი რესურსები და ა.შ.);

- პოლიტიკური და ადმინისტრაციული რესურსი (გადასახადები, სამართლებრივი სტატუსი, საკანონმდებლო ჩარჩო და ა.შ.);

-ინტელექტუალური რესურსი.

რეგიონის კონკურენტულ უპირატესობათა შორის ყოველთვის გამოირჩევა ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა, ბუნებრივი რესურსებით სიმდიდრე, წარმოების ფაქტორები, ხელმისაწვდომი ფასები. ჩვენ ჩამონათვალს დავუმატეთ ისეთი მაჩვენებლები, როგორცაა ახალი ტექნოლოგიების ბაზაზე ბუნებრივი

რესურსების ეფექტიანი გამოყენება, დასაქმებულთა განათლებისა და კვალიფიკაციის დონე, შრომის მწარმოებლურობა, უსაფრთხოება და ეკოლოგიურად სუფთა გარემო.

სწორედ, აქ განხილული თეორიული საფუძვლების შესაბამისად, წარმოდგენილია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის **სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პოტენციალის სტატისტიკური ანალიზი და შეფასება**. გამვლენილია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონკურენტული უპირატესობები, არსებული რესურსული პოტენციალის და შესაძლებლობების გათვალისწინებით განსაზღვრულია პრიორიტეტები, მიზნები, ამოცანები და შედეგები.

აღნიშნულია, რომ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა წარმოადგენს ერთგვარ ისტორიულ-გეოგრაფიულ ჯვარედინს, სადაც იკვეთებოდა ჩრდილო-სამხრეთისა და აღმოსავლეთ-დასავლეთის მიმართულების ცივილიზაციური, გეოპოლიტიკური, კულტურული, ეკონომიკური, სავაჭრო ვექტორები. ახლადჩამოყალიბებულმა საერთაშორისო ეკონომიკურმა ურთიერთობებმა აჭარის რეგიონი ჩართო გლობალიზაციის თანმდევ ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ პროცესებში. სხვა ქალაქების მსგავსად, ბათუმისთვისაც ტრანსნაციონალური ინტერესები, საერთაშორისო ვაჭრობა, ტრანზიტი და სხვა, გახდა დინამიური განვითარების განმაპირობებელი ფაქტორი. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას აქვს მრავალფეროვანი ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალი, რომელსაც შეუძლია საკუთარი წარმოების აუცილებელი მოცულობის, მოხმარებისა და ექსპორტის უზრუნველყოფა, უზრუნველყოს რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის მეტ-ნაკლებიავტარკის რეჟიმში ფუნქციონირება.

რეგიონი ჰიდროენერგეტიკული თვალსაზრისით მდიდარ რეგიონებს განეკუთვნება. ამჟამად აჭარაში 5 ჰიდროელექტროსადგურია, რომელთა წლიური გამომუშავება 104,5 მლნ კვტ.სთ-ია, ეს კი რეგიონის პოტენციური ენერჯის მხოლოდ 1,6%-ია.

აჭარა მდიდარია ტყეებით, რომელთაც უჭირავთ რეგიონის ტერიტორიის 66%. მნიშვნელოვანია ტურისტულ-რეკრეაციული პოტენციალი, როგორცაა: ისტორიული ძეგლები, ეროვნული პარკები, საზღვაო პოტენციალი, საკურორტო პოტენციალი (ტყის როლი, სუბტროპიკები). რეგიონის ტერიტორიაზე აღრიცხულია კლიმატური და კლიმატურ-ბალნეოლოგიური პროფილის 6 27 კურორტი და საკურორტო ადგილი,

რომელთა მდებარეობა ზღვის დონიდან 0-დან (ბათუმი, ქობულეთი) 1850 მეტრამდეა (ბეშუმი, ჯინალი).

ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად გამოყენება წარმოადგენს ზოგადსაკაცობრიო ამოცანას. ამ მხრივ განსაკუთრებულად კეთდება აქცენტი მიწის რესურსზე. აჭარა, თავისი მთაგორიანი რელიეფის გამო, სახნავ-სათესი მიწის სიმწირით გამოირჩევა, რაც მთლიანი ტერიტორიის მხოლოდ 25%-ს შეადგენს (72 862 ჰა).

რეგიონის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალი განისაზღვრება არა მხოლოდ ბუნებრივი რესურსების არსებობით, არამედ შრომისუნარიანი რესურსების არსებობითა და ფუნქციონირებით. თანამედროვე პირობებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ისეთი მაჩვენებლები, როგორცაა წარმოების ეფექტიანობა, განათლების დონე და მუშაკთა კვალიფიკაცია, მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხი.

აღსანიშნავია, რომ შრომის ბაზრის ტრანსფორმაციაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს როგორც უცხოური, ისე ადგილობრივი ინვესტიციები, რაც ახალი პროფესიების მოთხოვნით გამოიხატება. საჭირო ხდება უმაღლესი და პროფესიული განათლების არსებული პროგრამების ცვლილებები და შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან მათი შესაბამისობაში მოყვანა, რაც ნიშნავს მოთხოვნადი პროფესიისა და სპეციალობის კადრების მომზადებას. გამოიკვეთა, რომ ინვესტიციათა ყველაზე დიდი წილი მოდის მშენებლობის სექტორზე, სასურსათო მეურნეობაზე, საფინანსო სექტორზე, ენერგეტიკასა და დამამუშავებელ მრეწველობაზე. სწორედ ეს დარგები წარმოადგენენ დასაქმების მნიშვნელოვან სფეროს.

ცალკეულ შემთხვევაში, ქვეყანაში უცხოელ ინვესტორს კაპიტალთან, ტექნოლოგიებთან, ინოვაციებთან ერთად მოჰყავს შრომითი რესურსი, რაც ძირითადად გამოწვეულია ადგილობრივ შრომის ბაზარზე სხვადასხვა სპეციალისტისა თუ კვალიფიკაციის მქონე კადრების ნაკლებობით. ვფიქრობთ, გამოსავალი განათლების სფეროს მოდიფიცირებაშია, სადაც მოხდება მოთხოვნადი კადრების მომზადება და შეთავაზება ინვესტორებისათვის, ეს თავისთავად გაზრდის ადგილობრივი მოსახლეობის დასაქმების დონეს.

დისერტაციის მეორე თავში განხილულია დივერსიფიკაციის არსი და მისი კონცეპტუალური გააზრება. გაანალიზებულია თუ რამდენად უწყობს ხელს

დივერსიფიკაცია სახელმწიფოს მხრიდან ეკონომიკური პოლიტიკის კურსის ჩამოყალიბებას, ქვეყნის ან რეგიონის ეკონომიკის დამოუკიდებლობასა და დაბალანსებული ეკონომიკური სტრუქტურის შექმნას. განხილულია სხვადასხვა სამეცნიერო ლიტერატურაში მოცემული განმარტებები, მიდგომები და მნიშვნელობა; ასახულია დივერსიფიკაციის მიზნები (რისკის შემცირება, შემოსავლის დაკარგვა ან კაპიტალი) და მიზნების მიღწევის საშუალებები (კომპანიების შექმნა სხვადასხვა სფეროში, ახალი საქონლის ბაზრებზე საქმიანობის სფეროების გაფართოება, წარმოების ახალ სფეროებში შეღწევა და ა.შ.). გამოტანილია ძირითადი დასკვნა, რომ კონკრეტულად საწარმო დივერსიფიკაცია ერთგვარი კორპორაციული დონის სტრატეგიაა, რომელიც მოქმედებს საწარმოს კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად გრძელვადიან პერსპექტივაში. დივერსიფიკაცია ასოცირდება კომპანიის მიერ წარმოებული პროდუქციის მრავალფეროვან გამოყენებასთან და კომპანიის ეფექტიანობას განსაზღვრავს ინდივიდუალური პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლით. თუ კომპანიის პროდუქტებს აქვს ერთგვაროვან გეოგრაფიულ და საბაზრო სემენტებში გამოყენება, მაშინ იგი სპეციალიზირებულია; თუ ისინი მრავალფეროვან გამოყენებას ექვემდებარებიან, ეს დივერსიფიცირებული კომპანიაა.

აქვე განხილულია დივერსიფიკაციის სხვადასხვა პარამეტრები (ვერტიკალური, ჰორიზონტალური, გვერდითი, კომბინირებული); მათი გამოყენების ვარიანტები და შესაძლებლობები. გაკეთებულია ეკონომიკური გარემოებების სწორი ანალიზი და შეფასება. განხილული და გაანალიზებულია დასავლეთის ქვეყნების გამოცდილება.

ნაშრომში წარმოდგენილია სხვადასხვა თეორიული კონცეფციები (ევოლუციური ეკონომიკა, აგლომერაციული ეკონომიკის თეორია, ახალი ეკონომიკური გეოგრაფია, კაპიტალიზმის მრავალსახეობის კონცეფცია.), რომლებიც განიხილავენ ეკონომიკურ განვითარებასა და საწარმოო სტრუქტურის დივერსიფიკაციას შორის ურთიერთკავშირის ხასიათს ეროვნულ და რეგიონულ დონეზე დასაბუთებულია, რომ დივერსიფიკაცია არის ერთი ან ორი სახეობის ბაზრის, ან წარმოების მრავალფეროვნების ზომა. რაც უფრო დიდია მრავალფეროვნება, მით უფრო მაღალია დივერსიფიკაციის ხარისხი.

ამავე თავში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა რეგიონული ეკონომიკის დივერსიფიკაციისა და შეფასების ინდექსებს. ნაშრომის ამ ნაწილში ყურადღება

გამახვილებულია იმ თანაფარდობის მნიშვნელობაზე, რაც უნდა არსებობდეს რეგიონული ეკონომიკის სტაბილურობასა და დივერსიფიკაციას, შემოსავლების განაწილებასა და დივერსიფიკაციას შორის. სხვადასხვა თეორიების, კვლევებისა და საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილების განხილვის საფუძველზე დასაბუთებულია, რომ უფრო მეტად დივერსიფიცირებული რეგიონული ეკონომიკა სტაბილურობით ხასიათდება და უმუშევრობის დონეც დაბალია. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მკვლევარები მუდმივად მუშაობენ იმის დასადგენად, თუ რა სირთულეები, ურთიერთკავშირები და ეფექტიანობა ახლავს რეალიზებული ეკონომიკური დივერსიფიკაციის პოლიტიკას. ამისათვის ისინი ახდენენ ეკონომიკური დივერსიფიკაციის საიმედო ემპირიული მეთოდების შემუშავებასა და ტესტირებას, ეკონომიკური დივერსიფიკაციის სხვადასხვა ფაქტორების ეფექტიანობის გაგებას და მდგრად განვითარებაზე სხვადასხვა პოლიტიკის გავლენის შეფასებას (მაგალითად, შრომის ბაზარზე გავლენა, სამუშაო ადგილების შექმნა, ექსპორტის ზრდა).

ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ ეროვნული თავისებურებების განსხვავების გამო, არ არის რეკომენდირებული სტანდარტიზებული სტრატეგიის გამოყენება. საჭიროა მხოლოდ გამოცდილების შესწავლა, რომელიც აუცილებლად უნდა გადამოწმდეს და განვითარდეს ამა თუ იმ რეგიონის სინამდვილეში.

საერთაშორისო ორგანიზაციები აქვეყნებენ დივერსიფიკაციის ინდექსის მაჩვენებლებს მთელი მსოფლიოს ქვეყნებისათვის. გრძელდება საერთაშორისო ვაჭრობის ემპირიული გამოკვლევები, საერთაშორისო სპეციალიზაციის მოდელებისა და კონცენტრაციის ინდექსების შემუშავება, რომლებშიც ფართოდ გამოიყენება სტატისტიკური ინსტრუმენტების ფართო სპექტრი, დაწყებული მართვის აღწერილობითი ხასიათის მაჩვენებლებიდან, დამთავრებული რთული ეკონომეტრიკული მეთოდებით. მიუხედავად ამისა, მაინც არ არსებობს შეთანხმება იმასთან დაკავშირებით, თუ რომელი ინდექსია საუკეთესო, ემპირიული შედეგები კი, დამოკიდებულია გამოყენებულ სტატისტიკურ მეთოდებსა და მაჩვენებლებზე. ეროვნულ დონეზე ეკონომიკური დივერსიფიკაციის ანალიზი ამაღლებს სტრატეგიული დაგეგმვის პოლიტიკის ღირებულებას, რომელიც მიმართულია ქვეყნის სექტორებისა და დარგების დივერსიფიკაციისაკენ.

ეკონომიკური დივერსიფიკაციის დონის გაზომვის თეორიათა უმრავლესობა უკავშირდება დასაქმების დონეს, ექსპორტს ან შემოსავლებს. ეკონომიკის დივერსიფიკაცია შეიძლება გავზომოთ, როგორც სექტორების წილი მშპ-ში, სექტორების წილი ექსპორტში (ექსპორტის კონცენტრაცია), ქვეყნის საქონლის ექსპორტზე დამოკიდებულება, სექტორებში დასაქმების მაჩვენებელი და სხვა.

ზოგადად ინდექსები შეიძლება დავყოთ ორ ჯგუფად. ინდექსების ერთი ჯგუფი ზომავს ქვეყნის აბსოლუტურ სპეციალიზაციას (მაგ. ოგივას ინდექსი, ენტროპიის ინდექსი, ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი, ჯინის ინდექსი, დივერსიფიკაციის ინდექსი) მეორე ჯგუფი ინდექსებისა ზომავს ქვეყნის ეკონომიკურ სტრუქტურას დარგთა საკონტროლო ჯგუფის მიხედვით (მაგ. ტაილის ინდექსი, ჯინის ფარდობითი ინდექსი, საწარმოო სექტორებში უთანაბრობა). ინდექსები, რომლებიც ზომავენ აბსოლუტურ სპეციალიზაციას, მიუთითებენ ქვეყნის სპეციალიზაციის დონეზე (მაგ. როცა დარგების მცირე რაოდენობაზე მოდის დასაქმების მაღალი მაჩვენებელი). მაგალითად, იტალია დასპეციალებულია ტექსტილის წარმოებაზე, სპარსეთის ყურის ქვეყნების უმრავლესობა - ნავთობპროდუქტებზე, სკანდინავიის ქვეყნები - ცელულოზისა და ქაღალდის წარმოებაზე, განვითარებადი ქვეყნების უმრავლესობა - სოფლის მეურნეობასა და კვების პროდუქტების წარმოებაზე. ჩვენ მიერ გაანგარიშებული იქნა ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი აჭარის რეგიონის ბიზნეს-სექტორში გამოშვებული პროდუქციის მიხედვით და რეგიონული შიგა პროდუქტის მიხედვით 2010-2019 წლებისათვის. როგორც პირველი ცხრილიდან ჩანს, კოეფიციენტი მიახლოებულია 0-თან, რაც მიუთითებს ეკონომიკის მაღალ დივერსიფიცირებულობაზე. უნდა აღინიშნოს, რომ დივერსიფიკაციის ხარისხი სტაბილურია დინამიკაში.

საინტერესო სურათი მოგვცა სამივე ინდექსის შეფასებამ 2019 წლისათვის. თუკი ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი აჭარის რეგიონის ეკონომიკის მაღალ დივერსიფიცირებულობას გვიჩვენებს, Ogive index (0,45) და National Average Index (NAI) (0,66) ეკონომიკის საშუალო დივერსიფიცირებულობას აღწერს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რეგიონის ეკონომიკა ითვლება სტაბილურად, თუკი მისი დარგობრივი შემადგენლობა ეროვნულის ანალოგიურია (NAI). მოცემული ინდექსის გათვლებმა გვიჩვენა, რომ რეგიონის ეკონომიკური აქტივობა ეროვნულის ანალოგიურია და მცირე განსხვავებას იძლევა ისეთ დარგებში, როგორცაა

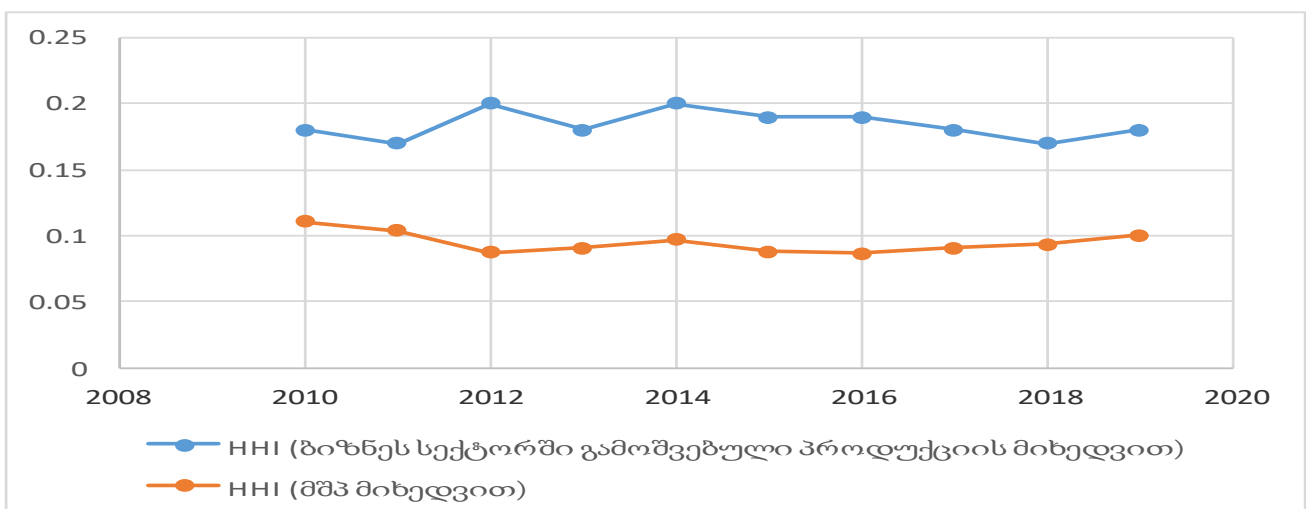
მშენებლობა (შესაბამისად ინდექსებით 0,17 და 0,007), განთავსების საშუალებებით უზრუნველყოფის და საკვების მიწოდების საქმიანობები (შესაბამისად ინდექსებით 0,09 და 0,05), დამამუშავებელი მრეწველობა ((შესაბამისად ინდექსებით 0,05 და 0,09). დანარჩენ სექტორებში კი, შესაბამისობა არ ირღვევა.

ცხრ.1. ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის გამოთვლა (მშპ-ს წილების მიხედვით):

NA CE rev. 2	ეკონომიკური საქმიანობის სახეები	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
A	სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობა	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B	სამთომშობველთა მრეწველობა	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C	დამამუშავებელი მრეწველობა	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
D	ელექტროენერჯის, აირის, ორთქლის და კონდიციონირებული ჰაერის მიწოდება	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
E	წყალმომარაგება; კანალიზაცია, ნარჩენების მართვა და დაბინძურებისაგან გასუფთავების საქმიანობები	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
F	მშენებლობა	1	0	1	1	2	2	2	2	3	4
G	საბითუმო და საცალო ვაჭრობა; ავტომობილების და მოტოციკლების რემონტი	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
H	ტრანსპორტი და დასაწყობება	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0
I	განთავსების საშუალებებით უზრუნველყოფის და საკვების მიწოდების საქმიანობები	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
J	ინფორმაცია და კომუნიკაცია	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
K	საფინანსო და სადაზღვევო საქმიანობები	0,0	0,0	1	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
L	უმრავლესობის დაკავშირებული საქმიანობები	6	4	3	3	3	3	3	3	2	2
M	პროფესიული, სამეცნიერო და ტექნიკური საქმიანობები	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
N	ადმინისტრაციული და დამხმარე მომსახურების საქმიანობები	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
O	სახელმწიფო მმართველობა და თავდაცვა; სავალდებულო სოციალური უსაფრთხოება	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0
P	განათლება	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Q	ჯანდაცვა და სოციალური მომსახურების საქმიანობები	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
R	ხელოვნება, გართობა და დასვენება	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
S	სხვა სახის მომსახურება	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
T	შინამეურნეობების, როგორც დამკირავებლის, საქმიანობები; არადიფერენცირებული საქონლის დამომსახურების წარმომავალი მემუარნეობების მიერ საკუთარი მოხმარებისათვის	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	ჯამი	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
		1	0	9	9	0	9	9	9	9	0

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ

დიაგრამა № 1. ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის დინამიკა

ნაშრომის აღნიშნულ ნაწილში გაანალიზებულია ის, თუ რა ფაქტორებმა შეიძლება მოხდინოს გავლენა ფინანსური მართვის სტრატეგიაზე არასტაბილური ეკონომიკის პირობებში. ფუნქციონირების პროცესში ნებისმიერი ბიზნესსუბიექტი ექვემდებარება შიდა და გარე ფაქტორების ზემოქმედებას. საბაზრო ეკონომიკაში რისკები, მათ შორის ფინანსური რისკები, რომლებიც სხვადასხვა ფორმით შეიძლება დომინირებდეს (საინვესტიციო, სვალუტო, საკრედიტო, ფასიანი ქაღალდების პორტფელის დივერსიფიკაცია და სხვა). დაკავშირებულია არასტაბილურობასთან, რაც პირველ რიგში, გამოწვეულია გარე ფაქტორებით.

არასტაბილურ გარემოში ფინანსური შედეგების გაუარესების თავიდან აცილების ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური მეთოდია რისკის დივერსიფიკაცია. დივერსიფიკაცია არის ერთ-ერთი ყველაზე რაციონალური და თანმიმდევრული გზა, ფინანსური რისკის შემცირებისას და შედარებით ნაკლები დანახარჯების თვალსაზრისითაც. დივერსიფიკაცია რისკის შემცირების საშუალებას იძლევა, განცალკევებული ფულადი აქტივების გადანაწილებით სხვადასხვა სახის საქმიანობას შორის. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ დივერსიფიკაცია თავისთავად წარმოადგენს საინვესტიციო რისკების დიფუზიას. მართალია, დივერსიფიკაციის შედეგად სრულყოფილად ვერ ხდება ფინანსური რისკების აღმოფხვრა. თუმცა დივერსიფიკაციის მექანიზმი გავლენას ახდენს გარკვეული უარყოფითი შედეგების მინიმიზაციაზე, ამიტომ, დივერსიფიკაციის, როგორც ფინანსური დანაკარგების შემცირების მეთოდის გამოყენება არასტაბილურ გარემოში, როგორც ჩანს, მთავარი იარაღია, ვინაიდან მხოლოდ ფინანსური აქტივების მართვის ინოვაციურ მიდგომას შეუძლია უზრუნველყოს მოგების მაქსიმიზაცია მინიმალური რისკებით.

უნდა აღინიშნოს, რომ დივერსიფიკაცია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს თანამედროვე საწარმოს მართვის მექანიზმებზეც და ამ მიმართულებით შეიცავს გარკვეულ სირთულეებსაც. რამდენადაც დივერსიფიცირებული საწარმოს საინფორმაციო სისტემა უფრო რთულია, ვიდრე ვიწრო პროფილის, ვინაიდან აუცილებელია სხვადასხვა სტანდარტებისა და წესების გათვალისწინება. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მსჯელობისას, ნაშრომში განხილულია სხვადასხვა შემთხვევები. მაგალითად, დივერსიფიცირებულ საწარმოში რესურსების გადანაწილების პრობლემა, კონტროლის მექანიზმების შენარჩუნების პრობლემა და ამასთან დაკავშირებით წარმოდგენილია ავტორისეული ხედვა, შემუშავებულია

სათანადო წინადადებები. აქვე, განხილულია ის შესაძლო მიმართულებები, რაც დივერსიფიკაციას ახასიათებს. კერძოდ, ახალი სეგმენტების დაუფლება, რაც გამოწვეულია ინდუსტრიაში სტრუქტურული ცვლილებებით; ალიანსები ანუ წარმატებული კავშირები უცხოურ კომპანიებთან; საგარეო და შიდა ბაზრები, რაშიც იგულისხმება ძირითადად ის, რომ სეგმენტაციის სტრუქტურაში მნიშვნელოვანია გათვალისწინებულ იქნას საგარეო ბაზრებიც, რამდენადაც კომპანიის მოცულობა ხშირად მჭიდრო კავშირშია იმ სეგმენტების მოცულობასთან, რომელიც მას ემსახურება. კომპანიების უმეტესობის ზრდის პოტენციალი მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება მათი შესაძლებლობებით, შექმნან მოთხოვნა არსებულ სეგმენტებში და ის გაავრცელონ ახალ სეგმენტებში.

მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ გაფართოების სტრატეგიები ახალ ბაზრებზე დამკვიდრების გზით მოითხოვს იმ რეგიონებისა და ბაზრების პერსპექტივების ფრთხილ შესწავლას, რომელთა მიმართულებით ვრცელდება კომპანიის ინტერესები. ხშირად, რეგიონი, რომელიც აბსოლუტურად ჰარმონიულად გამოიყურება, როგორც ახალი ბაზარი, უპერსპექტივო აღმოჩნდება იმ ალტერნატივასთან შედარებით, რომელიც უმნიშვნელო მიზეზების გამო არ განიხილებოდა. ასეთ ვითარებაში შედეგი არის დანაკარგები და რეალურად დაკარგული დრო პოტენციური ბაზრების მოძიების პროცესში.

საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ დივერსიფიკაციის სტრატეგიების განხორციელება გულისხმობს რეგიონის, კომპანიის ახალი პროდუქტით ან შეცვლილი ასორტიმენტით ახალ ბაზარზე გასვლას. „ახალი ბაზარი„ კი ნიშნავს ფირმის გამოცდილებას, ცოდნას და უნარებს მოცემულ ბაზარზე პროდუქტის პოპულარიზაციის თვალსაზრისით. შესაბამისად, დივერსიფიკაციის ოპტიმალური სტრატეგიისათვის მნიშვნელოვანია ბაზრების, მომხმარებლის და მწარმოებლის პროფესიონალური ცოდნით საინფორმაციო მხარდაჭერა.

დისერტაციის მესამე თავი ეთმობა ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის რეგიონული მახასიათებლების გაანალიზებასა და სტრატეგიის შემუშავებას. აქ განხილულია ეკონომიკური უსაფრთხოების თეორიული საკითხები.

სამეცნიერო ნაშრომებში ზოგადად „უსაფრთხოების“ ცნება განიხილება, როგორც ობიექტის მდგომარეობა, საშინაო და საგარეო საფრთხეების, ასევე, არაპროგნოზირებადი ფაქტორების ზემოქმედების პირობებში.

ეროვნული უსაფრთხოების და მათ შორის ეკონომიკური უსაფრთხოების საჭიროებებზე პირველად საუბარი დასავლურ პოლიტიკურ და სამეცნიერო წრეებში დაიწყო. კერძოდ, 1904 წელს ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტის თეოდორ რუზველტის პანამის კრიზისით გამოწვეულ მოსაგვარებელ პრობლემასთან დაკავშირებით მიმართვაში. ის ეროვნულ უსაფრთხოებას, სამხედრო და ეკონომიკური საფრთხეების გათვალისწინებით, განიხილავდა, როგორც დაცვის ძირითად ინსტრუმენტს სხვადასხვა სახის გეოპოლიტიკური გამოწვევებში. აღსანიშნავია, რომ ეროვნული უსაფრთხოება, როგორც მეცნიერული კატეგორიის მახასიათებელი, სათავეს იღებს ჯორჯ ვაშინგტონის ნაშრომებშიც.

ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია მჭიდრო კავშირია საკანონმდებლო სისტემასთან, რამდენადაც ის სამართლებრივ გავლენას ახდენს ისეთ ძირითად ფაქტორებზე, როგორცაა: ეროვნული ინტერესები და ეროვნული პრიორიტეტები. სწორედ მათ საფუძველზე დგინდება და წყდება ეროვნული უსაფრთხოების კონკრეტული ამოცანები სახელმწიფო, საზოგადოებრივ, რეგიონულ და ინფრასტრუქტურულ დონეზე. ეს საშუალებას გვაძლევს განვიხილოთ ეროვნული უსაფრთხოების საკითხები არა მხოლოდ სახელმწიფოებრივი სტრუქტურების დონეზე, არამედ მიკრო დონეზე - ეკონომიკური ერთეულების (ინსტიტუტების, საწარმოთა და ორგანიზაციების) საქმიანობასთან დაკავშირებითაც.

ხაზგასმულია, რომ სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების გადამწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენს რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოება. მართალია, რეგიონის ეკონომიკა წარმოადგენს ცალკეულ ეკონომიკურ კომპლექსს, მაგრამ ამავე დროს, ის, ასევე, წარმოადგენს სახელმწიფოს ერთიანი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ნაწილს და რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოების პრობლემების მოგვარება, მათი მრავალფეროვნებით, უზრუნველყოფს ქვეყნის რეალურ ეკონომიკურ უსაფრთხოებას.

კრიტერიუმები, რომლებიც აკმაყოფილებს ეკონომიკური უსაფრთხოების მოთხოვნებს, შეგვიძლია წარმოვადგინოთ შემდეგი სტრუქტურით: 1. ეკონომიკის შესაძლებლობა იმუშაოს გაფართოებული კვლავწარმოებით რეჟიმში; 2. მოსახლეობის ცხოვრების მაღალი სოციალური სტანდარტი და მისი შენარჩუნების შესაძლებლობა; 3. ფინანსური სისტემის სტაბილურობა; 4. საგარეო ეკონომიკური სფეროს

რაციონალური სტრუქტურა;5.კონკურენტების ეკონომიკის ტექნიკური და ინოვაციური განვითარების დაჩქარება.

ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და ეფექტიანი დივერსიფიკაციის სტაბილურობის თითოეული კრიტერიუმის ძირითად მაჩვენებლად მოვიაზრებთ:1.1. პროდუქციის შემცირების საფრთხე; 1.2. ეკონომიკის სტრუქტურის დეფორმაციის საფრთხე; 1.3. ეკონომიკის ნედლეულის გამოყენებისა და წარმოების მიმართულების საფრთხე; 1.4. ენერჯის მომავალი დეფიციტის საფრთხე; 1.5. მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის დაქვეითების საფრთხე, ძირითადი საშუალებების ამორტიზაცია; 1.6. შემცირებული კონკურენტუნარიანობის საფრთხე, პირველ რიგში, ეკონომიკის წარმოების სექტორში; 1.7. საწარმოთა საკუთარი სახსრების დეფიციტის საფრთხე და დაბალი ინვესტიციის მიმზიდველობა; 1.8. წარმოების ეფექტიანობის გაზრდის მოტივაციის ნაკლებობის საფრთხე; 1.9. ბიუროკრატიული ბარიერების საფრთხე და სამეწარმეო საქმიანობის ორგანიზებისა და ჩატარების პირობების გაუარესება.

მეორე კრიტერიუმის ძირითად მაჩვენებლად მივიჩნევთ:

2.1 მოსახლეობის ცხოვრების დონის ვარდნის საფრთხე, მოსახლეობის სხვადასხვა სეგმენტს შორის ცხოვრების დონის ცვლილებები; 2.2 მოსახლეობის უმუშევრობის ზრდის საფრთხე; 2.3 დემოგრაფიული კრიზისის საფრთხე; 2.4 საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის გაუარესების საფრთხე; 2.5 მზარდი დანაშაულის საფრთხე; 2.6 შრომისუნარიანი პირების რაოდენობის შემცირების საფრთხე; 2.7 განათლებაზე წვდომის შემცირების საფრთხე და პროფესიული კადრების დეფიციტი.

ფინანსური სისტემის სტაბილურობის ძირითად მაჩვენებლად მიგვაჩნია: 3.1 კონკურენტების მზარდი ეკონომიკის საფრთხე; 3.2 არასაკმარისი ინვესტიციის საფრთხე 3.3 ფინანსური კრიზისის საფრთხე; 3.4 ინფლაციის ზრდის საფრთხე; 3.5 ეკონომიკის რეალურ სექტორში ორგანიზაციების საქმიანობის ეფექტიანობის შემცირების საფრთხე 3.6 საბიუჯეტო დეფიციტის ზრდის საფრთხე; 3.7 შეზღუდული და განუვითარებელი ფინანსური ბაზრების საფრთხე; 3.8 საგარეო სესხის მაღალი დონის საფრთხე; 3.9 ნავთობის მსოფლიო ფასებზე დამოკიდებულების საფრთხე.

მეოთხე კრიტერიუმის ძირითად მაჩვენებლად მიგვაჩნია: 4. 1 საგარეო სავაჭრო ბალანსში დისბალანსის საფრთხე; 4.2. კაპიტალის გადინების საშიშროება უცხოეთში; 4.3 იმპორტზე დამოკიდებული სფეროების მოსალოდნელი საფრთხე; 4.4.

ექსპორტზე საქონლის დომინირების საფრთხე; 4.5 უცხო ქვეყნის პარტნიორების მხრიდან საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში დისკრიმინაციის საფრთხე; 4.6. საკანონმდებლო ჩარჩოს არასრულყოფილების საფრთხე და ეკონომიკური განვითარების პოლიტიკის ფორმირების მექანიზმები; 4.7. კორუფციის გავრცელების საფრთხე, კორუფციული ბიზნეს საქმიანობის საფრთხე და საგარეო ეკონომიკური საფრთხეები.

კონკურენტების ეკონომიკის ტექნოლოგიური და ინოვაციური განვითარების დაჩქარების მთავარ მაჩვენებლად გვესახება: 5.1 ტექნოლოგიური ჩამორჩენის საფრთხე და ახალი ტექნოლოგიური სტრუქტურის განვითარების აუცილებელი ფაზის არარსებობა; 5.2 არასაკმარისი ტექნოლოგიური ცოდნის საფრთხე; 5.3 ინოვაციების კონკურენტუნარიანობის შემცირების საფრთხე გლობალური მასშტაბით ინოვაციური პროცესების სისტემა და გააქტიურება; 5.4 მანქანებისა და ტექნოლოგიების იმპორტზე ეკონომიკური დამოკიდებულების საფრთხე; 5.5 დაფინანსების წყაროების მიერ ინოვაციური განვითარების პროგრამების უვნებლობის საფრთხე; 5.6. პრიორიტეტული კვლევისა და განვითარების სეგმენტების ინვესტიციის მიმზიდველობის შემცირების საფრთხე.

ქართული სახელმწიფოს თანამედროვე მოწყობისა და ორგანიზაციული სტრუქტურის ერთ – ერთი ძირითადი პრინციპია რეგიონალიზმი, რაც გულისხმობს ცენტრალურ და რეგიონულ ხელისუფლებას შორის უფლებამოსილების ეფექტიან, სამართლიან გადანაწილებას და რესურსების გამოყენებას. სწორედ ეს პრინციპები რეგიონებს აძლევს დამოუკიდებლად შეასრულონ უფლება-მოვალეობები და ფუნქციები საკუთარი ან სუბსიდირებული ასიგნებებით. ამ რესურსების ხელმისაწვდომობა და მასშტაბურობა განისაზღვრება ფაქტორებით, რომლებიც პრიორიტეტს ანიჭებენ რეგიონის ეკონომიკურ უსაფრთხოებას.

ეს ფაქტორები ჩვენი აზრით, მოიცავს: რეგიონის ბუნებრივი რესურსების პოტენციალს, მის მოსახლეობას, მისი ეკონომიკისა და ფინანსების მდგომარეობას, რეგიონული ელიტების კომპეტენციისა და გავლენის ხარისხს, რეგიონში დომინირებად სოციალურ-პოლიტიკურ პირობებს და ცენტრთან არსებულ ინსტიტუციურ შეთანხმებებს. აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით, კერძოდ, საერთო სახელმწიფოებრივ ეკონომიკურ უსაფრთხოებაში, რეგიონის, როგორც ეკონომიკური ერთეულის მნიშვნელობასა და როლზე, ქართველი ეკონომისტებისა

და მეცნიერების (ნ.ჭითანავა, ვ.პაპავა, მ.ჯიბუტი, ი. მესხია, ვ.დლონტი და სხვა) საინტერესო მოსზრებები და ხედვებია განხილული დისერტაციაში.

ბევრ განვითარებულ და განვითარებად ქვეყანაში, ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეპტუალური ასპექტები, დღეს, ფართოდ არის წარმოდგენილი ეკონომიკურ ლიტერატურაში. თუმცა, საკმარისად არ არის შესწავლილი რეგიონების ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პრობლემა. ჩვენი აზრით, ეს ვითარება სხვადასხვა მიზეზით აიხსნება. პირველი, რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებას აქვს თავისი სპეციფიკა, რომელიც პროგნოზირებულია რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პრობლემების გადაჭრაზე და მოითხოვს გამოყენებული ინდიკატორების გარკვეულ ცვლილებას, რომელიც ახასიათებს კონკრეტული რეგიონის ეკონომიკურ უსაფრთხოებას თანამედროვე პირობებში. მეორეც, რეგიონების ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პრობლემები განიხილება სხვადასხვა მეთოდოლოგიური პოზიციიდან, რომლებიც ხშირად ეწინააღმდეგება ერთმანეთს. მესამე, რეგიონული სტატისტიკური მონაცემების გაერთიანების პრობლემა, რომელიც რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოების დონის შესაფასებლად გამოიყენება, საკმარისად არ არის შემუშავებული. სწორედ ასეთი ვითარებაა საქართველოშიც.

ჩვენ შევეცადეთ შეგვემუშავებინა ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფი ძირითადი ზომები, სადაც ასახულია რეგიონული უსაფრთხოების წილი საერთო სახელმწიფოებრივ ეკონომიკურ უსაფრთხოებაში. წარმოვადგინეთ შემდეგნაირად:

ცხრილი № 3.1 ეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითადი ზომები

ძირითადი ზომები	კონტროლის დონე	
	საერთო ცენტრალური	რეგიონული
ინფორმაციული და ანალიტიკური ზომები		
1. ეკონომიკური ინტერესების დაუცველობის მონიტორინგი	ეკონომიკური ინტერესების საფრთხეების მონიტორინგი	რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის მონიტორინგი.
2. ეკონომიკური განვითარების მიმდინარე და საპროგნოზო შეფასებები	ინდიკატორების სისტემა, ეკონომიკური განვითარების შესაფასებლად	რეგიონის ეკონომიკური განვითარების შესაფასებლად ინდიკატორების სისტემა
მარეგულირებელი ზომები		

3. მარეგულირებელი ჩარჩოს გაუმჯობესება და ინსტიტუციური გარდაქმნების განხორციელება	კანონები, კოდექსები, პრეზიდენტის ბრძანებულებები, რუსეთის ფედერაციის მთავრობის დადგენილებები და ა.შ.	კომპეტენციის ფარგლებში, საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების კანონების, გადაწყვეტილებების მიღება
4. კრიზისული ტენდენციების აღმოფხვრა	როგორც მთლიან ქვეყანაში, გარკვეულ ინდუსტრიებში, რეგიონებში	რეგიონში, ქალაქებში, კომპეტენციის ფარგლებში არსებულ საწარმოებში
პირდაპირი მოქმედება		
5. კრიზისის დაძლევის პროგრამები	ცენტრალური ხელისუფლება	რეგიონი
6. რეგიონული განვითარების სახელმწიფო რეგულირება	რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიზნობრივი პროგრამების შემუშავება და განხორციელება	მონაწილეობა მიიღონ მიზნობრივი პროგრამების განხორციელებაში რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების და საბიუჯეტო სახსრების(ინვესტიციების) მოზიდვაში
ქვეყნის ინტერესებისთვის მუქარის მატარებლების წინააღმდეგობა	ფინანსური სისტემის გაუმჯობესება, შიდა მწარმოებლების ინტერესების ლობირება საერთაშორისო ბაზარზე, რეგიონული ეკონომიკური განვითარების მაქსიმალური ხარისხის დონეზე განლაგება	რეგიონული მენეჯმენტის ეკონომიკური, სოციალური და საბიუჯეტო ეფექტურობის გაზრდა.

წყარო: ცხრილი შემუშავებულია ავტორის მიერ

რეგიონში არსებული ვითარების ანალიზი უნდა დაეფუძნოს ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების ერთობლიობას, რაც შესაძლებელს გახდის საფრთხის დონის შესამცირებლად მოსალოდნელი საფრთხეების იდენტიფიცირებას და შეფასებას (შიდა საფრთხეები, საგარეო საფრთხეები). რეგიონების ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემა წარმოვადგინეთ შემდეგნაირად:

ცხრილი №3.2 შიდა საფრთხეები რეგიონულ ეკონომიკურ სისტემაში

საფრთხე	საფრთხის საფუძველი
1. რეგიონული საწარმოების ძირითადი აქტივების მაღალი მერყეობა	1. დაბალი კონკურენტუნარიანობა რეგიონალურ და ცენტრალურ დონეზე; 2. ადჰურვილობის წარმოების ეფექტური ბაზრის დივერსიფიკაციის შეუძლებლობა; 3. წარმოებული პროდუქციის მაღალი ღირებულება, რაც გამოწვეულია ადჰურვილობის ამორტიზაციის მაღალი ხარჯებით.
2. რეგიონული ინდუსტრიული საწარმოების დაბალი მომგებიანობა (გარდა მსხვილი ტ. ნ. კ.-სა)	1. წარმოების იმულებითი შემცირება, საწარმოთა დახურვამდე; 2. უმუშევრობის ზრდა და სოციალური დაძაბულობა რეგიონებში; 3. ეკონომიკის ზოგადი სისტემის ელემენტარული ბაზის შესაძლებლობების ტენდენცია.

3. საბიუჯეტო დახმარების დაბალი ხარისხი რეგიონული ეკონომიკური განვითარებისთვის.	1. საბიუჯეტო პროექტების განხორციელების შეუძლებლობა წარმოებისა და რეგიონული ინფრასტრუქტურის განვითარებისთვის; 2. საბიუჯეტო სახსრების არაეფექტური სახსრების მაღალი ხარისხი ადმინისტრაციის სხვადასხვა დონეზე.
--	---

ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ

პრობლემების გადაჭრის რეგიონული დონე გულისხმობს ეკონომიკური უსაფრთხოების გარკვეული რეგიონული პოლიტიკის შემუშავებას, რაშიც დიდ როლს თამაშობს საგარეო საფრთხეების იდენტიფიცირება, გამომწვევი მიზეზების დადგენა და განალიზება.

ცხრილი № 3.3 საგარეო საფრთხეები რეგიონულ ეკონომიკურ სისტემაში

საფრთხეები	საფრთხის საფუძველი
1 რეგიონული ეკონომიკური სისტემების დამოკიდებულების მზარდი ხარისხი უცხოურ კაპიტალზე, საკვებისა და აღჭურვილობის იმპორტზე.	1. რეგიონალური წარმოების შემცირება; 2. მომსახურების სექტორის, განსაკუთრებით გასართობი ინდუსტრიის საწარმოების; ჰიპერტროფიული და არაადეკვატური ზრდა, რომლის გარშემოც კონცენტრირებულია კრიმინალური აქტივი; 3. ზიანი მიაყენოს მოსახლეობის ჯანმრთელობას, რომლებიც მოიხმარენ დაბალი ხარისხის და გენმოდიფიცირებულ საკვებს, ფართე მიმართების საგნებს.
2 რეგიონული წარმოების შემცირება პროდუქციის ბაზარზე არაკომერციული და კონკურენციის უუნარობის გამო.	1. უმუშევრობის ზრდა, გადატაკება და მოსახლეობის სოციალიზაციი მაღალი ხარისხი; 2. ეკონომიკური სისტემის მოშლა.
3 რეგიონალური ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური სეპარატიზმის ტენდენციის გაღრმავება.	1. მომდევნო 20-30 წლის განმავლობაში მიმდინარე პროცესები; 2. დაშორებათაშორისი დამაბულობა, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს დიდი კონფლიქტი; 3. სხვა ქვეყნების პოლიტიკური მიზნები.

ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ

რეგიონის ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების ანალიზების საფუძველზე შევიმუშავეთ გარკვეული დასკვნები, რომელთა გათვალისწინებაც შესაძლებელია რეგიონული ეკონომიკის მოდერნიზაციის დროს:

1. რეგიონში ბოლო წლებში ადგილი აქვს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ფაქტორების გაუმჯობესებას. ამასთან, ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით, დიდია ეკონომიკური საფრთხეები, ცალკეული ინდიკატორის დინამიკა არასტაბილურია, კრიზისგადალახული ცალკეული პარამეტრის კრიზისული მაჩვენებელი. ეს განსაკუთრებით აქტუალურია პანდემიის დროს და კიდევ უფრო გამძაფრდება პოსტპანდემიურ პერიოდში.

2. სამრეწველო წარმოების არსებული სტრუქტურა არ უზრუნველყოფს ეკონომიკური განვითარების მაღალ ტემპს. აუცილებელია დაჩქარდეს საწარმოო ინდუსტრიის ზრდის ხელშეწყობა, მნიშვნელოვანია სამომხმარებლო და სამრეწველო პროდუქციის ზრდის სტიმულირება და ხელფასების ოპტიმალური თანაფარდობის უზრუნველყოფა.

3. პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს ინოვაციური შინაარსის ინვესტიციებს, როგორც ეკონომიკის მოდერნიზაციის მთავარ ინსტრუმენტს. შეიქმნას იურიდიული და ეკონომიკური პირობები ფინანსური და ინდუსტრიული კაპიტალის (ინვესტიციების) ინტეგრირებისათვის და ამის საფუძველზე კაპიტალდაბანდება განხორციელდეს პირველ რიგში, ეკონომიკის რეალურ სექტორში.

4. გაიზარდოს მეცნიერების, კულტურის, ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის დაფინანსება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსოლიდირებული ბიუჯეტიდან და, ამის საფუძველზე გაიზარდოს მოსახლეობის ცხოვრების სოციალური სტანდარტი.

5. გაგრძელდეს და მიზნობრივი გახდეს ეკონომიკური განვითარების ეკონომიკური ფაქტორების მონიტორინგი, რეგიონის უსაფრთხოებისთვის პარამეტრების შესწავლა და, ამის საფუძველზე, შემუშავდეს ზომები ეკონომიკური უსაფრთხოების შენარჩუნებისა და გაძლიერების, საფრთხეების თავიდან აცილების მიზნით.

6. სათანადო შეფასება მიეცეს რესურსების ტრანსფორმაციის პროცესს. მოხდეს მისი ეფექტიანობის ამაღლების სტიმულირება ძირითადი და სასიცოცხლო სფეროების მიმართ.

ასევე, ნაშრომში დეტალურადაა გაანალიზებული ყველა ის ძირითადი ფაქტორი, რაც გავლენას ახდენს რეგიონული ეკონომიკის უსაფრთხოებაზე. კერძოდ, ფინანსური უსაფრთხოება. საბაზრო ურთიერთობების პირობებში ეკონომიკური უსაფრთხოების საფუძველია ფინანსური უსაფრთხოება, რაც უზრუნველყოფს ეკონომიკის მდგრადი ფუნქციონირების სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების, სახელმწიფო და საბაზრო ინსტიტუტების ეფექტიანობას.

მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს, ასევე, ეკონომიკის გლობალიზაცია, საგადასახადო კანონმდებლობები, ინფორმაციის დაცვის ინსტიტუციებისა და მექანიზმების გამართული ფუნქციონირება და სხვა.

საქართველოს რეგიონული უსაფრთხოების ძირითადი ელემენტია სოციალური უსაფრთხოება, რომელიც იყოფა დემოგრაფიულ უსაფრთხოებად, ჯანმრთელობის უსაფრთხოებად და დინამიურ შრომის ბაზრად. აქედან გამომდინარე, შემოთავაზებულია სოციალური ინდიკატორების შემოღება, როგორც რეგიონის ეკონომიკური უსაფრთხოების მდგომარეობის შემფასებელი მთავარი ინდიკატორები.

ამასთანავე, მასთანავეწერგეტიკული და გარემოსდაცვითი უსაფრთხოება განსაზღვრავს რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებასა და მოსახლეობის ცხოვრების მდგომარეობას.

აღნიშნული თვალსაზრისით საინტერესო მიმართულებას წარმოადგენს საკუთრებითი ურთიერთობების განხილვა. საკუთრების გადანაწილების აქტიური პროცესები ხშირ შემთხვევაში დაუსაბუთებელია, რაც წარმოშობს ახალი ტიპის ეკონომიკურ საფრთხეებს, რომლებიც დაკავშირებულია საწარმოთა გაკოტრებასთან, ქონებრივ და მიწათსარგებლობის ურთიერთობებთან. ამის საფუძველზე იქმნება უსაფრთხოების ახალი ფორმა - საკუთრების უსაფრთხოება.

ასევე, ჩრდილოვან ეკონომიკას აქვს მობილური ხასიათი და ადვილად აღწევს ეკონომიკური საქმიანობის ყველაზე ეფექტიან სფეროებში. ეს, უპირველეს ყოვლისა, საბანკო, საკრედიტო ორგანიზაციების სფეროებია, ანუ ის სფეროები, რომლებიც შექმნილია რეგიონის და მისი ეკონომიკური სუბიექტების ფინანსური უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად.

რაც შეეხება აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას, ეკონომიკური რესურსების და ზოგადად რეგიონების ეკონომიკური უსაფრთხოების მდგრადობის მთავარ ფაქტორებად გამოყოფილია:

1. წარმოების პოტენციალის სამეცნიერო და ტექნიკური დონე, მანქანა-დანადგარებისა და ტექნიკის მორალური და ფიზიკური ცვეთის მდგომარეობა;
2. საფინანსო და საგადასახადო სფეროების მდგომარეობა;
3. ინოვაციების და ინვესტიციის აქტივობის დონე;
4. პროდუქციის, საქონლისა და მომსახურების კონკურენტუნარიანობა;
5. ცხოვრების ხარისხი, უმუშევრობის დონე, მოსახლეობის სოციალური უსაფრთხოება;

6. კანონის და წესრიგის დონე და ჩრდილოვანი ეკონომიკური საქმიანობის გავრცელების დონე;

7. ეკონომიკის კრიმინალიზაციის ხარისხი;

8. საგარეო ეკონომიკურ თანამშრომლობაში ჩართულობის ხარისხი;

9. ოპტიმალური სავაჭრო პოლიტიკა;

10. ეკონომიკისა და ბიზნესის თავისუფლების ხარისხი;

11. მეწარმეობრივი კულტურის ხარისხი.

ეკონომიკური საფრთხეები კრიმინალური გარემოდან წარმოიქმნება, რომელიც სულ უფრო მეტად იღებს ტერორიზმის თვისებებს. ისინი გამოხატულია იმ რეგიონების ინვესტიციის მიმზიდველობის შემცირებით, რომლის ტერიტორიაზეც ხორციელდება ტერორისტული აქტები, ტერორისტული ორგანიზაციების მიერ იურიდიული ფინანსური სტრუქტურების გამოყენებაში მათი საქმიანობის დასაფინანსებლად, ტერორიზმის (მათ შორის საერთაშორისო) ჩათვლით ერთგვარ ბიზნესად გადაქცევაში. გასული ათწლეულის განმავლობაში, ტერორისტულმა ორგანიზაციებმა უფრო და უფრო დასახეს ეკონომიკური მიზნები: ტერორისტული აქტებისგან სარგებელი, საშინაო და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების დესტაბილიზაცია და ა.შ. დღეს მსოფლიოში ზოგიერთი ტერორისტული ორგანიზაცია, ფაქტობრივად, გადაიქცა გლობალურ სისტემად და აქვთ რესურსი არა მხოლოდ სრულად დააფინანსონ თავიანთი საქმიანობა, არამედ დააგროვონ ფინანსური რესურსები მისი გაფართოებისთვის, აგრეთვე, სამეცნიერო კვლევების დაფინანსება, რომელიც მიზნად ისახავს სხვადასხვა სახის პროგრამების და იარაღის შემუშავებას.

ამრიგად, ეკონომიკური უსაფრთხოების რეგიონული სისტემის ჩამოყალიბება უნდა განხორციელდეს იმის გათვალისწინებით, რომ სტიმული მიეცეს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ფაქტორებს და პერსპექტივებს, შეიზღუდოს ეკონომიკური საფრთხეების წარმოქმნა და გავრცელება. მნიშვნელოვანია ეკონომიკის ძირითადი სფეროების უსაფრთხოების მდგომარეობის და რეგიონის სიცოცხლისუნარიანობის მხარდაჭერა, ეფექტიანი სამართალდამცავი სისტემის და ინსტიტუციების არსებობა, რომლებიც დაკავშირებულია მდგრადი ეკონომიკის უზრუნველყოფის დაცვასთან. ამავე დროს, შემოთავაზებულია მონიტორინგის სემოლება ეკონომიკური და სხვა მიმართულებით, რომლებიც აფერხებენ რეგიონის

სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას, გასათვალისწინებელია ეკონომიკის ჩრდილოვანი სფეროს რთული ბუნება და მასშტაბები.

რეგიონების ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სტრუქტურაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ორგანიზაციულ და მენეჯერულ მექანიზმებს. რეგიონული ერთეულის ეკონომიკური უსაფრთხოება დიდწილად განისაზღვრება მენეჯერული პოტენციალის სტრუქტურითა და ხარისხით, სხვადასხვა დონეზე მართვის სისტემის ფუნქციონირების ეფექტიანობით.

აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით, დისერტაციაში განხილულია საქართველოში და კერძოდ, აჭარაში არსებული მდგომარეობა. წარმოდგენილია წინადადებები და მექანიზმები. მიგვაჩნია, რომ ამჟამად ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვის რეგიონულ მექანიზმს აქვს მნიშვნელოვანი ნაკლოვანებები. ეს, პირველ რიგში, გამომდინარეობს იქიდან, რომ განხილული მექანიზმის ინდივიდუალური ფუნქციები გარკვეულწილად ნაწილდება ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ცალკეულ სუბიექტებს შორის და არ არსებობს ორგანიზაციული სტრუქტურა ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვისათვის.

მნიშვნელოვანია, რეგიონების ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვის სისტემა ჩამოყალიბდეს მიზნების, კონკრეტული უფლებების, მოვალეობების და პასუხისმგებლობის საფუძველზე. ეს, პირველ რიგში, ჰორიზონტალურად და ვერტიკალურად, მართვის ფუნქციების განაწილებაა, ამავდროულად, უნდა შეფასდეს უფლებამოსილების დელეგირების ხარისხი, ცენტრალიზაცია-დეცენტრალიზაციის თანაფარდობა, კონცენტრაციის მიზანშეწონილობა. ამასთანავე, ყურადღება გამახვილდეს ჩრდილოვანი ეკონომიკის საწინააღმდეგოდ, როგორც სისტემური საფრთხე რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისთვის.

ნაშრომში განხილულია გლობალური პანდემიის გავლენაც ეკონომიკური უსაფრთხოებაზე, რაც თანამედროვეობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს. რამდენადაც პროცესები ჯერ კიდევ მიმდინარეობს, ბუნებრივია, შეუძლებელია გადაჭრით დასკვნების ჩამოყალიბება, განსაკუთრებით ეკონომიკურ ჭრილში, თუმცა შევეცადეთ, წარმოგვედგინა არსებული სიტუაციის განხილვის შედეგად გარკვეული ანალიზი.

კორონავირუსის პანდემიამ დიდი გავლენა მოახდინა მსოფლიოსა და ცალკეულ ქვეყნებზე სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით და უამრავი ამოცანა

დააყენა სახელმწიფო და კერძო სექტორის წინაშე. პანდემიის გამო ეკონომიკამ განიცადა რაოდენობრივ-თვისებრივი დანაკარგები. მნიშვნელოვნად დაზარალდა მცირე და საშუალო ბიზნესი, კრიზისის დასაძლევად საჭირო გახდა ახალი რეალობების აღქმა. რეცესიული და კრიზისული პროცესები კვლავ გრძელდება.

მეოცე საუკუნის ოცდაათიანი წლების გამოცდილებას თუ დავეყრდნობით, მოსალოდნელია სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმის გაძლიერება კრიზისის მართვის თვლსაზრისით. კორონომიკური კრიზისის პირობებში სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის უმთავრესი ფუნქციაა, იქ, სადაც ეს შესაძლებელია, ხელი შეუწყოს ელექტრონული ბიზნესის, სხვადასხვა საქმიანი ურთიერთობების დისტანციურ რეჟიმში განვითარებას, ხოლო, იქ, სადაც ეს პრინციპულად შეუძლებელია, სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაეხმაროს „დაპაუზებულ“ სამეწარმეო უნარს, რათა გაურკვევლობით აღსავსე გარემოში, ბიზნესს მისცეს მეტ-ნაკლებად დამაიმედებელი სიგნალი სამომავლო, პოსტპანდემიური სტრატეგიის შემუშავებისათვის.

პანდემიური მოვლენებით გამოწვეული მსოფლიო გლობალური პროცესები არაორდინალური ტენდენციებით ხასიათდება. კაცობრიობის ისტორიას სხვადასხვა დროის, უამრავი გამოწვევა ახსოვს, მაგრამ თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნოლოგიური რევოლუციის ეპოქაში, ეს პროცესები განსხვავებულად წარიმართა და ეკონომიკაში ღრმა სისტემური კრიზისის ნიშნები წარმოშვა. მისი შესწავლისა დასწორად გააზრების პრობლემებში მთელი მეცნიერული სპექტრია ჩართული, თუმცა ჯერჯერობით სასურველი შედეგები არ არის მიღწეული და შეფასებებიც განსხვავებულია.

პანდემიურმა კრიზისმა აჩვენა, რომ უკვე საჭიროა ახალი ეკონომიკური წესრიგის ძიება. ამისათვის აუცილებელია ინსტიტუციური ეკონომიკის უფრო ფართოდ გამოყენება და საინვესტიციო ეკონომიკური პოლიტიკის გაძლიერება. რეალური შედეგების მოლოდინი დიდია და უახლოეს მომავალში ეკონომიკის ვარდნის პროცესის შეჩერებაც გარდაუვალია.

დასკვნები

კვლევის შედეგად:

ხაზგასმულია, რომ ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ეროვნული პრიორიტეტია. მსოფლიო გამოცდილების ანალიზმა აჩვენა, რომ ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია კარგად არის ცნობილი მართვის სტრუქტურების პრაქტიკაში და განიხილება, როგორც ეროვნული უსაფრთხოების განუყოფელი ნაწილი;

- რეგიონებისთვის არანაკლები საფრთხეები იქმნება ცენტრში, მკაფიო, კონკრეტული, კარგად გააზრებული რეგიონული პოლიტიკის არარსებობის გამო, რაც საფრთხეს უქმნის კონფლიქტების, წინააღმდეგობების წარმოქმნას და ზრდას, რეგიონებში სეპარატიზმის გაძლიერებას, სახელმწიფოს ერთიანი ფინანსური სისტემის შესუსტებას, გარემოსდაცვითი პრობლემების გამწვავებას და ეკონომიკის კრიმინალიზაციას;

- ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგია უპირველესად უნდა გულისხმობდეს, რომ ეკონომიკური სფეროს საფრთხეები ბუნებით არის რთული. მან შეიძლება გამოიწვიოს ქვეყნის სამეცნიერო, ტექნიკური და ტექნოლოგიური პოტენციალის შესუსტებით ეკონომიკური დაქვეითება, საზოგადოების სოციალური დიფერენციაცია, სულიერი ფასეულობების დევალვაცია, საზოგადოებასთან ურთიერთობის კრიმინალიზაცია, ტერორიზმის და ორგანიზებული დანაშაულის ზრდა. თუმცა, ეს საფრთხეები აშკარად არ არის გამჟღავნებული და შესაძლებელი ხდება საფრთხეების კონკრეტული საზღვრების, რეალობისა და სიმძიმის დადგენა, რაც საწყის ეტაპზე იწვევს მათ განეიტრალებას, ერთიანი სახელმწიფოებრივი მიდგომის განვითარების შეუძლებლობას. სამწუხაროდ, სტრატეგია არ მიუთითებს იმ რეგიონების ეკონომიკური განვითარების მთავარ საფრთხეებზე, რომლებშიც ეკონომიკის კრიმინალიზაცია კატასტროფული ხდება. არ განიხილება ისეთი ტიპის საფრთხეები, როგორცაა ეკონომიკური და საგადასახადო დანაშაული, ჩრდილოვანი ეკონომიკა.

დასაბუთებულია, რომ რეგიონი, ეროვნული ეკონომიკის ტერიტორიული - ადმინისტრაციული და სოციალურ-ეკონომიკური ქვესისტემა ანუ რთული სისტემის ნაწილია ეს ერთი. მეორეც, ეს რთული სისტემა შედგება მთელი რიგი ქვესისტემებისაგან და ხასიათდება გარკვეული სინერგეტიკური შესაძლებლობებით

(პოტენციალით), რომელიც მოწოდებულია უზრუნველყოს ტერიტორიის მდგრადი, უსაფრთხო და კონკურენტუნარიანი განვითარება, აგრეთვე მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პრიორიტეტებისა და საერთო გამოწვევების ჭრილში;

- რეგიონული განვითარების კონცეფცია აუცილებლად უნდა მოიცავდეს ყველა იმ ხარვეზებს და ნაკლოვანებებს, რაც რეალურად არსებობს თანამედროვე ეტაპზე. ამავე დროს, მასში უნდა აისახოს ისეთი ფაქტორები, როგორცაა საგარეო, სამართლებრივი მიდგომები, გლობალური ფაქტორების გავლენა, საერთაშორისო ბიზნესის მიზნები, კომუნიკაციური ფაქტორები, რომელთა შეფასებები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რეგიონალური საკითხების სინერგეტიკის სისტემურ განხილვაზე;

-რეგიონული განვითარების კონცეფციის საფუძველი უნდა იყოს რეგიონული სტრატეგიების შემუშავება, მათი შეფასება და ანალიზი, ეკონომიკური ერთეულის განვითარებისათვის პრიორიტეტული სფეროების მრავალფეროვნების შექმნა, მაღალკონკურენტული ეკონომიკური სისტემის ძირითადი უპირატესობების შემუშავება;

- დივერსიფიკაციის, ისე როგორც ტრანსფორმაციის ანალიზისა და პროგნოზირების ძირითადი საფუძველი უნდა იყოს რაოდენობრივი მაჩვენებლები. კერძოდ, მიმდინარე და პოტენციური ბაზრის ზომის განსაზღვრა. ბაზრების მოცულობის გამოსათვლელად, მთავრობის სტატისტიკა იყენებს ინსტრუმენტებს, რომლებიც ეფუძნება სუბიექტის ანგარიშგების მონაცემებს, ანუ მიწოდების მხარეს. ეს ძალზე სადავო მიდგომაა, ვინაიდან ყველა ბიზნესი საიმედოდ არ ასახავს ოფიციალური ანგარიშგების საქმიანობის რეალურ მასშტაბებს. განსაკუთრებით, სავაჭრო მაჩვენებლების ვალიდურობას. შედეგად, სახელმწიფო სტატისტიკის სამსახურის მიერ მომზადებული ბაზრის მოცულობის მონაცემები, ჩვენი აზრით, საჭიროებს გადახედვას;

- ეკონომიკური უსაფრთხოების დივერსიფიკაციის მოდელების თეორიული განვითარება გულისხმობს ეკონომიკური სისტემების მდგრად განვითარებას, მენეჯმენტის გავლენას ამგვარი განვითარების პოზიტიურ და უსაფრთხო ტენდენციაზე, რაც ამგვარი სისტემების გაზომვისა და მათზე მითითებული ზრდის პარამეტრების მიღწეული დონის შეფასებისკენ მიანიშნებს. ეს, რა თქმა უნდა, განსაზღვრავს ხსენებული ეკონომიკური თეორიების ზოგად ელემენტებს და მართვის

თეორიებს, რომელთაგან მთავარია ეკონომიკური უსაფრთხოებისა და დივერსიფიკაციის მოდელის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები;

-ეკონომიკური უსაფრთხოების არსებული დონე. ნაჩვენებია, რომ საფრთხეების მნიშვნელოვანი ნაწილი რეგიონული ხასიათისაა. ჩვენი ქვეყნის გეოგრაფიული, დემოგრაფიული, ეკონომიკური და სხვა გამორჩეული მახასიათებლების გამო, თითოეულ პოზიციას აქვს თავისი განსაკუთრებული მახასიათებლები შრომის, ბუნებრივი, წარმოებისა და ფინანსური რესურსების უზრუნველყოფის, გეოპოლიტიკურ მნიშვნელობას, კლიმატის, ინფრასტრუქტურის, სამართლებრივი რეგულირების თვალსაზრისით და ა.შ. გარდა ამისა, რეგიონები და მუნიციპალიტეტები დამოუკიდებლად შეიმუშავენ და ატარებენ თავიანთ ტერიტორიაზე საკუთარ ეკონომიკურ პოლიტიკას, რომლის ფარგლებში მიიღება გადაწყვეტილებები ბუნებრივი და სამრეწველო რესურსების გამოყენების, რეგიონული ეკონომიკური ობიექტების მხარდაჭერის, წარმოებისა და მომსახურების სხვადასხვა სფეროს განვითარების, რეგიონული ინფრასტრუქტურის და სოციალური ობიექტების შექმნის თაობაზე. შედეგად, თითოეულმა მათგანმა ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში, ეროვნული ეკონომიკური პროცესების გავლენის ქვეშ, შეიმუშავა საკუთარი პრობლემების მთელი რიგი ღონისძიებები, რომელებიც განსაზღვრავენ ეკონომიკური უსაფრთხოების დონეს როგორც ამ რეგიონში, ასევე უშუალო გავლენას ახდენენ სახელმწიფოს ზოგად ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზეც;

-რეგიონული ეკონომიკური უსაფრთხოება ემყარება რეგიონის ეკონომიკური ინტერესების განხორციელების ობიექტურ საჭიროებას, რაც მოიცავს რეგიონის მოსახლეობის არსებული დონის შენარჩუნებას, რეგიონული ეკონომიკის ზრდას, ტერიტორიის ბუნებრივი რესურსების პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენებას, რეგიონული და მუნიციპალური მმართველობის მაღალ ხარისხს, ურთიერთდახმარების შემდგომ ინტერრეგონეტიკური და საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების შენარჩუნებას. საკუთარი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას, ასევე, რეგიონული ინტერესების დაცვას როგორც გარედან, ისე სხვა საშიშროებისგან;

რეგიონულ დონეზე ეკონომიკური საფრთხეების მთელი სპექტრი თავს იჩენს ეკონომიკური უსაფრთხოების, ჩრდილოვანი ეკონომიკის გავლენის სისტემური

ხასიათის, სამართალდამცავი მექანიზმების სისუსტის და კონტროლის ინსტიტუტების ნაკლებობის გამო.

ნაჩვენებია, რომ რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება არის პროცესი, რომლის შედეგადაც ხდება სისტემის ფუნქციონირების თვისობრივი შემადგენლობის, სტრუქტურისა და პირობების გარდაქმნა თუ სისტემის თვისობრივი მრავალფეროვანი ტრანსფორმაცია. რაც შეეხება სისტემის შემადგენლობისა და ურთიერთობების რაოდენობრივ გარდაქმნას, ამ პროცესს ახასიათებს "ზრდის" კატეგორიები და მისი ბუნებრივი ტემპი.

- საქართველოს ყველა სახის რესურსის რაოდენობრივი და თვისებრივი შემადგენლობა არის მხოლოდ ინდივიდუალური და განისაზღვრება სხვადასხვა ობიექტური მიზეზით (ისტორიული, გეოგრაფიული, პოლიტიკური, კლიმატური, დემოგრაფიული, ინტელექტუალური და სხვა);

- დივერსიფიკაცია საშუალებას აძლევს სუბიექტებს "გააგრძელონ მდგომარეობა" რთულ ეკონომიკურ გარემოში ფართო სპექტრის პროდუქციისა და მომსახურების წარმოებით: წამგებიანი პროდუქციის ზარალი (დროებით, განსაკუთრებით ახალი პროდუქტებისგან) ანაზღაურდება სხვა სახის პროდუქციის მოგებით, ერთ პარტნიორს ჩაენაცვლება მეორე, წამგებიანს მომგებიანი სფერო, განახლებული ტექნოლოგია და სხვა. ეს პროცესი, პირველ რიგში, ეხება ახალ ტექნოლოგიებზე გადასვლას. გარდა ამისა, საქმიანი ურთიერთობებიც სრულიად ახალი უნდა იყოს. ახალი ფინანსური ინვესტიციები კი ყოველთვის აუცილებელია.

შესწავლილია, რომ რეგიონების მართვის პრაქტიკაში, საბაზრო პირობების კვალდაკვალ, დივერსიფიკაცია მისი ეკონომიკის განვითარებისა და ზრდის ერთ ერთი ალტერნატივაა, ვინაიდან ეკონომიკური თვალსაზრისით, დივერსიფიკაცია მართვის მექანიზმების საპირწონეა, რომელიც ხელს უწყობს დარგთაშორისი პროცესების ფორმირებას, წარმოების ან მომსახურების რამდენიმე, ან მრავალი ურთიერთდაკავშირებული ტექნოლოგიური ტიპის ერთდროულად განვითარებას, წარმოებული პროდუქციის, ან მომსახურების ასორტიმენტის გაფართოებას და სხვა.

დადასტურებულია, რომ ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემის შესაფასებლად საჭიროა ინდიკატორები, რომლებიც უნდა იყოს მარტივი, მკაფიო და ხელს უწყობდეს სისტემის აღქმას. ამავე დროს, საშუალებას მოგვცემს დავადგინოთ არსებითი ცვლილება, ე.ი. ინდიკატორები არის მაჩვენებლები, რომლებიც საშუალებას

გამღვეთ განვსაზღვროთ კრიტიკული პუნქტები ეკონომიკური სისტემების განვითარებაში და შევავსოთ საფრთხეების (ან რისკების) დონე, რომლებიც არღვევს მათ უსაფრთხოებას.

შემუშავებულია ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ძირითადი ზომები და იდენტიფიცირებულია შესაბამისი კონტროლის დონეები.

შემოთავაზებულია კონცეფცია, რომელშიც რეგიონული სისტემა ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად არის პირობების და ფაქტორების, ინსტიტუტებისა და მექანიზმების გარკვეული კომპლექსი, რომელიც სახელმწიფო პოლიტიკის შესაბამისად მიმართულია რეგიონის ეკონომიკური ინტერესების დასაცავად, მოსახლეობის ცხოვრების გაუმჯობესების მიზნით. ამავე დროს, რეგიონის ეკონომიკური ინტერესები მოიცავს ინდივიდუალური, ტერიტორიული ერთეულის, ეკონომიკური ერთეულის და სხვათა საქმიანობას იურიდიულ საფუძველზე.

ამრიგად, პოტენცილის დივერსიფიკაციის და ეკონომიკური უსაფრთხოების საკითხი ეკონომიკურ მეცნიერებაში აქტუალური და თანამედროვეობის მნიშვნელოვანი გამოწვევაა. საკვლევი თემა ჯერ კიდევ საყურადღებოა განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებში, განსაკუთრებით მათ რეგიონებში. მათ შორის საქართველოში და კონკრეტულად აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში. ევროპულ და დასავლურ გამოცდილებაზე დაყრდნობით ჩვენ მიერ შემუშავებული რეკომენდაციებისა და წინადადებების, გაკეთებული დასკვნების, კონცეპტუალური მიმართულებების გათვალისწინება სახელმწიფო, რეგიონული და კომერციული სტრუქტურების მიერ მნიშვნელოვნად აამაღლებს რეგიონის კონკურენტუნარიანობას; დააჩქარებს ეკონომიკის განვითარებას; უზრუნველყოფს ეკონომიკური უსაფრთხოების საკითხების ეფექტურ მართვას.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები ასახულია ჩვენ მიერ გამოქვეყნებულ ნაშრომებში:

1. **Rezo Manvelidze, Ineza Zoidze, Lasha Manvelidze**, Некоторые социологические и экономические аспекты собственнических отношений, International journal of innovative technologies in social scienc. p.10-1,7 Varshava, 2018
2. **მანველიძე ლ.**, გლობალიზაცია და რეგიონული ეკონომიკა: პრობლემები, ტენდენციები და პერსპექტივები, ჟურნ.: „ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა“, ტომი 6, № 1, 2019, გვ. 8-13
3. **მანველიძე რ., მანველიძე ლ., ბერიძე ი.**, ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა და მხარდამჭერი სტრატეგიები, ეროვნული სამეცნიერო კონფერენციის - „ეროვნული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის პრობლემები თანამედროვე პირობებში“ მასალები, ბათუმი, 2019;
4. **Glonti Vladimer, Manvelidze Rezo, Manvelidze Lasha**, BIG FINANCIAL CRISIS: ANALISIS, ASSESSMENT, PERSPECTIVES, Economic and social Development (,international Scientific Conference on Economic and Social Development- „Sustainability from Economic and Social perspective“) lisboon, 29-30n, April, 2019
5. **VLADIMIR GLONTI, VITOR TRYNCHUK, INNA KHOVRAK, GANNA MOKHONKO, MARINA SHKROBOT AND LASHA MANVELIDZE**, Socialization of Organization Sustainable Development Based on the Principles of Corporate Social Responsibility, Montenegrin journal of Economics, vol.16, No.1, 2020, p.139-152
6. **მანველიძე რ., მესხიძე ი., მანველიძე ლ., ბერიძე ი.**, ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობისა და ბიზნესის შეფასების მხარდამჭერის სტრატეგიები, ჟურნ. „ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა“, ტომი 7, № 1, 2020, გვ. 15-22;
7. **ვარშანიძე თ., ჯაფარიძე ს., მანველიძე ლ.**, საზღვაო სატრანსპორტო კლასტერების ფორმირების შესაძლებლობები და მისი როლი ეკონომიკის განვითარებაში, ჟურნალი ეკონომიკა და მართვა, ტომი №2, 2021.